

jerzy
kosinski

PRISUTNOST

Jerzy Kosinski
Prisutnost

*Katherini v. F.,^[1]
koja me naučila
da je ljubav nešto više od čežnje
da se bude zajedno*

Jedan

BILA JE NEDJELJA. Chance se nalazio u vrtu. Kretao se polako, vukući od staze do staze zeleno crijevo za polijevanje, i pažljivo motrio kako voda istječe. Vrlo bi pomno usmjerio mlaz na svaku biljku, svaki cvijet, svaku granu u vrtu. Bilje je poput ljudi, zahtijeva brigu da bi uspijevalo, othrvalo se bolesti i spokojno venulo.

No, ipak se biljke razlikuju od ljudi. Nijedna ne umije o sebi razmišljati niti pozna samu sebe; nema toga zrcala u kojem bi raspoznala svoj lik; nijedna biljka ne može učiniti ništa svjesno: raste sama od sebe, a rast joj nema nikakva smisla, zato što biljka ne zna ni misliti ni maštati.

U vrtu se osjećao siguran i zaštićen jer ga je od ulice dijelio visok zid od crvene opeke obrastao bršljanom, a tišinu nije narušavala čak ni buka automobila u prolazu. Chance nije mario za ulice. Iako nikad nije zakoračio izvan kuće i vrta, život s druge strane zida nije ga zanimao.

Za njega je i sama prednja strana kuće gdje je živio Stari isto tako mogla biti dio zida ili ulice. Nije razabirao ima li ondje ikog živog. U prizemlju, na stražnjoj strani što je gledala na vrt, stanovala je sluškinja. S druge strane predvorja nalazila se Chanceova soba i kupaonica te njegov hodnik koji je vodio u vrt.

U vrtu je najzgodnije bilo to što bi se Chance, našavši se na kakvu puteljku ili među grmljem i drvećem, mogao svaki čas nekamo zaputiti, ne znajući ni sam ide li naprijed ili natrag, nesiguran je li odmakao ili zaostao za svojim prijašnjim koracima. Jedino je bilo važno da se drži vlastitog tempa, baš kao i biljke u rastu.

Tu i tamo Chance bi zatvorio vodu pa sjeo na travu i stao razmišljati. S koje god strane puhao, vjetar bi na mahove zaljuljao grmlje i drveće. Gradska se prašina ravnomjerno slijegala pa bi se cvijeće od nje zacrnjelo i strpljivo čekalo da ga isplahne kiša i osuši sunce. Pa ipak je, uza sav taj život, čak i za najveće cvatnje, vrt u isti mah samom sebi bio grobište. Ispod svakog stabla i grma ležali su truli panjevi i korijenje što je gnjiljelo i raspadalo se. Teško je bilo odrediti što je važnije: vanjština vrta ili groblje iz kojeg je nicao i u koje je stalno tonuo. Uza zid se, primjerice, nalazila živica koja se širila ne hajući za ostalo bilje; kako je rasla brže, priječila je u rastu sitnije cvijeće i istiskivala neotpornije grmlje.

Chance uđe u kuću i uključi televizor. Prijemnik je sam sebe osvjetljivao, stvarao svoj vlastiti kolor i vlastito vrijeme. Nije se podvrgavao zakonu sile teže što sve bilje zauvijek savija prema zemlji. Sve je na TV-u isprepletano i izmiješano, no ipak ujednačeno: noć i dan, veliko i malo, čvrsto i krhko, meko i grubo, vruće i hladno, daleko i blizu. U tom je svijetu TV-kolora vrtlarstvo bilo nešto poput sljepačkoga štapa.

Mijenjajući kanal, mogao je izmijeniti i sama sebe. Mogao je to postupno, prolazeći kroz razne mijene poput vrtnog bilja, no isto je tako mogao i naglo se promijeniti, brzinom kojom želi, pomičući birač kanala. Poneki put bi neometano zauzeo cijeli ekran, baš onako kao što se i drugi rašire po njemu. Samo što bi okrenuo dugme i već bi likovi drugih dospjeli ispod njegovih vjeđa. I tako je povjerovao da je upravo on sam, Chance, i nitko drugi, doveo do svog postojanja.

Lik na TV-ekranu bio je sličan njegovu vlastitu odrazu u zrcalu. Premda Chance nije znao ni čitati ni pisati, bio je više nalik na čovjeka na TV-u nego što se od njega razlikovao. Imali su, naprimjer, slične glasove.

Utonuo je u ekran. Poput sunca, svježeg zraka i blage kiše, vanjski svijet s onu stranu vrta prodirao je u Chancea, a Chance bi, poput slike na TV-u, isplutao na svijet, nošen nekom silom koju nije vidio i kojoj nije znao imena.

Odjednom začu kako se uz škripu otvara prozor iznad njegove glave i kako ga zove debela sluškinja. Ustane, oklijevajući, pažljivo isključi TV i iziđe. Debela se sluškinja naginjala kroz prozor na katu, lamatajući rukama. Ona mu se nije sviđala. Došla je nakon što se Crnkinja Louise razboljela i vratila na Jamaicu. Bila je debela. Bila je tuđinka i govorila stranim naglaskom. Priznavala je da ne razumije ono što pričaju na televiziji koju je gledao u svojoj sobi. Obično bi slušao njezino brbljanje samo kad bi mu donijela hranu i opisivala mu što je Stari pojeo i što joj se učinilo da je rekao. Sad je od njega tražila da smjesta dođe gore.

Chance se stao uspinjati na treći kat. Nije imao povjerenja u dizalo sve otkako je Crnkinja Louise ostala satima zatvorena u njemu. Koračao je dugim hodnikom dok nije stigao do prednjeg dijela kuće.

Kad je posljednji put vidio taj dio kuće, neka su stabla u vrtu, sad velika i visoka, bila niska i neugledna. Onda još nije bilo televizije.

Spazivši svoj odraz u velikom zrcalu u predsoblju, Chance kao da ugleda svoj lik iz dječaćkih dana i lik Starog kako sjedi u velikom stolcu. Kosa mu bijaše sijeda, ruke naborane i smežurane. Stari je teško disao i često se morao prekidati između pojedinih riječi.

Chance je prolazio kroz sobe što su se činile praznima; prozori prekriveni teškim zavjesama jedva da su propuštali danje svjetlo. Polagano je prelazio pogledom preko krupnih komada namještaja presvučenih starim lanenim navlakama i preko zastrtih zrcala. Riječi kojima mu se Stari prvi put bio obratio usadile su mu se duboko u sjećanje, čvrsto poput korijenja. Chance je bio siročče i sam mu je Stari sve od djetinjstva pružao utočište u svome domu. Chanceova je majka umrla odmah poslije njegova rođenja. Nitko, pa čak ni Stari, nije mu htio reći tko mu je otac. Dok su drugi naučili čitati i pisati, Chanceu to nikad nije uspjelo. Niti je ikad baš mnogo razumio od onog što drugi govore, bilo njemu ili oko njega. Chance je imao raditi u vrtu, gdje se trebao brinuti o bilju, različitim travama i drveću što je ondje spokojno raslo. I sam će postati poput njih: tih i otvoren na suncu, a težak na kiši. Zvao se Chance,^[2] jer se rodio posve slučajno. Nije imao obitelji. Iako mu mati bijaše veoma lijepa, bila je duševno zaostala kao i on. Mekano tlo njegova uma, podloga iz koje su nicalle sve njegove misli, zauvijek je bilo razoreno. Stoga nije mogao tražiti svoje mjesto u životu kakav vode ljudi izvan kuće i vrta. Chance svoj život mora ograničiti na svoj stan i vrt; ne smije zaći u druge prostorije u kući niti izići na ulicu. Hranu će mu uvijek u sobu donositi Louise te će ona biti jedina koja će se viđati sa Chanceom i razgovarati s njim. Nitko drugi ne smije ući u Chanceovu sobu. Jedino Stari osobno može prošetati vrtom i sjediti ondje. Chance se ima držati tih riječi, jer će ga inače poslati u poseban dom za umobolne, gdje će ga, rekao je Stari, zaključati u ćeliju i zaboraviti na nj.

Chance se držao tih uputa. A isto tako i Crnkinja Louise.

Kad je Chance dohvatio kvaku na teškim vratima, začu kreštavi glas sluškinje. Uđe i ugleda sobu dvostruko višu od ostalih. Duž zidova nizale su se ugrađene police, pune knjiga. Na velikom su stolu bili porazmješteni plosnati kožnati fascikli.

Sluškinja je urlala u telefon. Okrenula se i, ugledavši ga, pokazala na krevet. Chance se približi. Stari je bio poduprt tvrdim jastucima pa

se činilo da napeto drži glavu kao da osluškuje neko šaputavo žuborenje u žlijebu. Ramena su mu se spuštala pod oštrim kutom, a glava mu se, poput otežale voćke na grani, objesila na jednu stranu. Chance se zagledao u starčevo lice. Bilo je blijedo, gornja mu je čeljust nalegla preko donje usne, a samo mu je jedno oko bilo otvoreno, poput oka neke uginule ptice što je nekoć ležala u vrtu. Sluškinja spusti slušalicu i reče da je upravo pozvala liječnika i da će on odmah doći.

Chance se još jednom zagleda u Starog, pa se mumljajući oprost i iziđe. Uđe u svoju sobu i uključi televizor.

Dva

KASNIJE toga dana, dok je gledao TV-program, Chance začu neko struganje na gornjim katovima kuće. Iziđe iz sobe i, skriven iza golemog kipa u prednjem hodniku, spazi kako iznose starčevo tijelo. Sad, kad je Stari preminuo, netko je morao odlučiti što će biti s kućom, s novom sluškinjom i s njim. Na televiziji, kad bi netko umro, zbivale su se svakojake promjene - promjene koje bi potakli rođaci, bankovni službenici, odvjetnici i poslovni ljudi.

No dan je prolazio a da nitko nije došao. Chance je lagano večerao, pogledao neki zabavni program i legao na počinak.

Ustao je rano, kao i uvijek, našao zajutak što ga je sluškinja bila ostavila pred njegovim vratima, pojeo ga i izišao u vrt.

Ispitao je tlo ispod biljaka, pregledao cvijeće, otrgnuo uvelo lišće i obrezao grmlje. Sve je bilo u redu. Noću je padala kiša pa je izbilo mnogo novih pupoljaka. Sjeo je i zadrijemao na suncu.

Tako dugo dok ljude nisi promatrao, oni nisu ni postojali. Postojali bi, kao na TV-u, tek kad bi u njih upro pogled. Tek bi ih tada postao svjestan, sve dok ih ne istisnu nove slike. Isto je vrijedilo i za njega. Promatran očima drugih postajao bi jasan, naveli bi ga da se otkrije i pokaže, a kad ga nisu gledali, zamaglio bi se i iščezao. Možda je uvelike gubio time što je promatrao druge na TV-u, umjesto da oni promatraju njega. Bilo mu je drago što će ga sada, pošto je Stari umro, vidjeti oni koji ga nikad prije nisu vidjeli.

Kad je začuo telefon u svojoj sobi, pohrlio je unutra. Neki ga je muški glas pozvao da dođe u radnu sobu.

Chance se brzo preodjene iz radne odjeće u jedno od svojih najboljih odijela, pažljivo uredi i začušlja kosu, natakne naočale za sunce koje je nosio dok je radio u vrtu, te se uspne na kat. U toj tijesnoj, mračnoj sobi s nizom polica za knjige, promatrali su ga neki muškarac i žena. Oboje je sjedilo za velikim pisaćim stolom na kojem su ispred njih bili rasprostrti razni papiri. Chance zastane nasred sobe, ne znajući što bi. Muškarac ustane i zakorači prema njemu, ispružene ruke.

»Ja sam Thomas Franklin, iz tvrtke *Hancock, Adams i Colby*. Mi smo odvjetnici zaduženi za upravljanje ovom ostavinom. A ovo je«, reče, okrenuvši se prema ženi, »moja pripravnica, gospođica

Hayes.« Chance se rukuje s muškarcem i zagleda u ženu. Ona se osmjehnu.

»Služavka mi je rekla da u kući živi neki muškarac i da radi kao vrtlar.« Franklin nagne glavu prema Chanceu. »Međutim, nemamo nikakva podatka da je u posljednjih četrdeset godina ijedan muškarac bio u pokojnikovoj službi ili na stanu u njegovoj kući. Smijem li vas upitati koliko ste dana proveli ovdje?«

Chance se iznenadi da ni u jednom od tolikih papira rasprostrtih po stolu nije upisano njegovo ime; pomisli da se u njima možda ne spominje ni vrt. Oklijevaio je. »Stanujem u ovoj kući otkad znam za sebe, od malih nogu, bio sam tu još prije nego što je Stari slomio kuk i ostao uglavnom vezan za krevet. Bio sam ovdje dok još u vrtu nije bilo velikog grmlja i automatskih prskalica. Još prije televizije.«

»Što to?« - upita Franklin. »Stanujete u ovoj kući još od djetinjstva? A možete li mi kazati kako se zovete, molim vas?«

Chance se osjećao nelagodno. Znao je da čovjekovo ime stoji u značajnoj vezi s njegovim životom. Zato su ljudi na televiziji uvijek imali dva imena vlastito, izvan TV-a, i ono koje bi usvajali za svaku svoju ulogu. »Zovem se Chance«, reče.

»Gospodin Chance?« - upita odvjetnik.

Chance kimnu.

»Da pogledamo u evidenciju«, reče gospodin Franklin. Podigne nekoliko papira s hrpe što je stajala pred njima. »Ovdje imam potpune podatke o svima koji su ikad bili zaposleni kod pokojnika i radili na njegovu imanju. Iako je, navodno, ostavio oporuku, nismo je mogli naći. Dapače, pokojnik je ostavio svega nekoliko osobnih isprava. Međutim, imamo popis svih njegovih zaposlenika«, naglasio je, spustivši pogled na spis koji je držao u ruci.

Chance pričeka.

»Molim vas, sjednite, gospodine Chance«, reče žena. Chance privuče stolac do pisaćeg stola i sjedne.

Gospodin Franklin se podboči. »Veoma sam zbunjen, gospodine Chance«, reče, ne podižući pogled s papira što ga je proučavao, »ali vaše se ime nigdje ne pojavljuje u našoj evidenciji. Nigdje se nitko po imenu Chance ne spominje u vezi s pokojnikom. Jeste li sigurni, gospodine Chance - uistinu sigurni - da ste stvarno bili zaposleni u ovom kućanstvu?«

Chance odgovori vrlo oprezno. »Oduvijek sam ovdje vrtlar. Čitav život obrađujem vrt iza kuće. Sve otkako znam za sebe. Počeo sam još kao dječak. Drveće je još bilo maleno i gotovo da uopće nije bilo živice. A pogledajte sada vrt!«

Gospodin Franklin ga brzo prekine. »Ali nema nikakva podatka da u kući živi i radi neki vrtlar. Nas je - to jest gospođicu Hayes i mene - naša tvrtka zadužila za pokojnikovu ostavinu. Imamo u svojim rukama sve popise. Uvjeravam vas«, reče, »da nema nikakva zapisa o tome da ste vi tu u službi. Iz toga posve jasno proizlazi da u razdoblju od posljednjih četrdeset godina nijedan muškarac nije bio zaposlen u ovoj kući. Jeste li vi kvalificirani vrtlar?«

»Vrtlar sam«, odgovori Chance. »Nitko ne pozna vrt bolje od mene. Sve od djetinjstva jedino ja tu radim. Prije mene bio je tu netko drugi - neki visoki Crnac; on je ostao samo toliko da mi objasni što da radim i kako; odonda sam sve obavljao sam. Posadio sam neka stabla i cvijeće«, reče, okrenuvši se cijelim tijelom prema vrtu, »čistio staze i zalijevao biljke. Sam je Stari znao sići pa sjediti u vrtu, čitati i odmarati se ondje. A onda je prestao.«

Gospodin Franklin odmakne se od prozora i pođe prema stolu. »Htio bih vam vjerovati, gospodine Chance«, reče, »ako je istina ono što kažete, kao što vi to tvrdite, onda - zbog nekih teško objašnjivih razloga - vaša prisutnost u ovoj kući, vaš posao, nisu uneseni ni u jednu od postojećih isprava. Istina«, promrmlja on svojoj pripravnici, »vrlo je malo ljudi ovdje bilo zaposleno; on se iz naše tvrtke povukao u dobi od sedamdeset i dvije godine, prije više od dvadeset i pet godina, kad je ostao nepokretan zbog prijeloma kuka. Pa ipak«, doda, »usprkos poodmakloj dobi, pokojnik je uvijek imao jasan pregled nad svojim poslovima, te su svi oni koji su kod njega bili zaposleni uvijek bili propisno zavedeni kod naše tvrtke - dobivali bi plaću, osiguranje i tako dalje. Imamo podatak o upošljavanju neke služavke 'izvana', nakon odlaska gospođice Louise, i to je sve.«

»Poznam staru Louise; ona vam može reći da sam ovdje živio i radio. Ona je bila ovdje otkako pamtim, dok sam još bio mali. Svaki dan mi je donosila jelo u sobu, a katkad bi sa mnom sjedila u vrtu.«

»Louise je umrla, gospodine Chance«, prekine ga Franklin.

»Ona je otputovala na Jamaicu«, reče Chance.

»Da, ali nedavno se razboljela i umrla«, objasni gospođica Hayes.

»Nisam znao da je umrla«, tiho izusti Chance.

»U svakom slučaju«, ustraja gospodin Franklin, »tko god je ikad radio kod pokojnika propisno je primao plaću, naša je tvrtka zadužena za te stvari; i tako imamo kompletnu dokumentaciju o poslovanju imanja.«

»Nisam poznavao nikog drugog tko je radio u ovoj kući. Uvijek sam boravio u svojoj sobi i obrađivao vrt.«

»Htio bih vam vjerovati. Međutim, što se tiče vašeg ranijeg boravka u ovoj kući, o vama naprosto nema nikakva spomena. Nova služavka nema pojma koliko ste dugo ovdje. Naša tvrtka u potpunosti raspolaže svim relevantnim dokumentima, čekovima, zahtjevima za osiguranje, unatrag posljednjih pedeset godina.« Nasmiješi se. »U vrijeme dok je pokojnik bio partner u tvrtki neki se od nas još nisu ni rodili ili su pak bili vrlo, vrlo mladi.« Gospođica Hayes se nasmija. Chance nije shvatio zašto.

Gospodin Franklin vrati se ispravama. »Možete li se sjetiti, gospodine Chance, da ste za vrijeme svoje službe i boravka ovdje potpisali kakve papire?«

»Ne, nisam!«

»A kako ste onda primali plaću?«

»Nikad nisam dobivao nikakav novac. Dobivao sam hranu, i to vrlo dobru, i mogao sam jesti koliko me volja; imam svoju sobu s kupaonicom i prozorom što gleda na vrt, a ugrađena su i nova vrata koja vode u vrt. Dobio sam radio, a zatim veliki televizor u boji s daljinskim upravljačem. Unutra je ugrađena budilica da me izjutra budi.«

»Znam na koji tip mislite«, primijeti gospodin Franklin.

»Mogu otići na tavan i odabrati bilo koje od starčevih odijela. Sva mi vrlo dobro pristaju. Pogledajte samo.« Chance pokaže na svoje odijelo. »Isto tako mogu uzeti i njegove kapute i cipele, iako su mi malo tijesne, pa onda košulje, iako su mi ovratnici nešto premaleni, pa kravate i...«

»Shvaćam«, reče gospodin Franklin.

»Vaša odjeća izgleda tako moderno da je prava divota«, iznenada upadne gospođica Hayes.

Chance joj se nasmiješi.

»Nevjerojatno kako se današnja muška moda^[3] vraća na stil dvadesetih godina«, doda ona.

»E, pa sad«, reče gospodin Franklin, izigravajući veselost, »želite li time reći da je moja garderoba izišla iz mode?« Ponovno se obrati Chanceu: »I tako vi niste bili ni u kakvom ugovornom odnosu?«

»Ne, nisam.«

»I pokojnik vam nikad nije obećao plaću ili neki drugi oblik isplate?« - ustraja gospodin Franklin.

»Ne. Nitko mi ništa nije obećao. Rijetko kad sam i vidio Starog. Nije dolazio u vrt sve otkako su posađeni grmovi s lijeve strane, a oni sad već sežu do ramena. Zapravo, zasađeni su dok još nije bilo televizije, već samo radio. Sjećam se kako sam slušao radio dok sam obrađivao vrt, a Louise je sišla dolje i zamolila me da ga stišam, jer je Stari spavao. Već je onda bio vrlo star i bolestan.«

Gospodin Franklin gotovo poskoči sa stolca. »Gospodine Chance, mislim da bi sve bilo mnogo jednostavnije kad biste nam mogli pokazati neku osobnu ispravu u kojoj je navedena vaša adresa. To bi bila polazna točka. Znete već, čekovnu knjižicu ili vozačku dozvolu ili iskaznicu zdravstvenog osiguranja... znate.«

»Nemam ništa od toga«, reče Chance.

»Bilo kakvu iskaznicu s vašim imenom, adresom i godinom rođenja.«

Chance je šutio.

»Možda krsni list«, ljubazno upita gospođica Hayes.

»Nemam nikakvih isprava.«

»Treat će nam neki dokaz da ste živjeli ovdje«, odlučno izjavi gospodin Franklin.

»No, pa imate mene«, reče Chance. »Tu sam. Kakav vam još dokaz treba?«

»Jeste li kad bili bolesni - to jest, jeste li kad morali u bolnicu ili liječniku? Molim vas da shvatite«, reče gospodin Franklin posve bezizražajnim glasom, »da mi samo želimo neki dokaz da ste uistinu ovdje bili zaposleni i na stanu.«

»Nisam nikad bio bolestan«, reče Chance. »Nikad.«

Gospodin Franklin uhvati zadivljen pogled koji je gospođica Hayes uputila vrtlaru. »Sjetio sam se«, reče. »Recite mi kako se zove vaš zubar?«

»Nikad nisam bio kod zubara niti kod liječnika. Nikad nisam izišao iz kuće i nitko me nije smio posjećivati. Louise je katkad izlazila, ali ja ne.«

»Bit ću iskren s vama«, reče klonulo gospodin Franklin. »Nema nikakva podatka o tome da ste bili ovdje ili da su vam isplaćene nadnice, niti podatka o bilo kakvu zdravstvenom osiguranju.« Zastane na trenutak. »Jeste li plaćali kakav porez?«

»Ne«, odgovori Chance.

»Jeste li odslužili vojni rok?«

»Ne. Vidio sam vojsku na televiziji.«

»Jeste li, kojim slučajem, u srodstvu s pokojnikom?«

»Ne, nisam.«

»Polazeći od pretpostavke da je sve što kažete istina«, odrješito izjavi gospodin Franklin, »namjeravate li potraživati dio ostavine?«

Chance to nije razumio. »Meni je sasvim dobro«, reče oprezno, »fino mi je. Vrt je lijep. Prskalice su svega nekoliko godina stare.«

»Recite mi«, umiješa se gospođica Hayes, uspravivši se i zabacivši glavu, »kakvi su sad vaši planovi? Kanite li se zaposliti kod nekog drugog?«

Chance namjesti svoje naočale za sunce. Nije znao što bi rekao. Zašto bi trebao napustiti vrt? »Želio bi' ostati ovdje i raditi u ovom vrtu«, reče tiho.

Gospodin Franklin isprevrće papire na stolu i izvuče list sa sitno tiskanim slovima. »To je puka formalnost«, reče, uručivši list Chanceu. »Hoćete li biti ljubazni da to sad pročitate i - ako se slažete s time - potpišete gdje je označeno.«

Chance uzme spis u ruku. Držao ga je objema rukama i zurio u nj. Pokušao je izračunati koliko vremena treba da se pročita jedna stranica. Chance je znao da se ne smije odati da ne zna čitati ni pisati. U TV emisijama često su ismijavali i izvrgavali ruglu one koji nisu znali čitati i pisati. Odglumio je zadubljen izraz lica, nabravši obrve, mršteći se, palcem i kažiprstom obuhvativši bradu. »Ne mogu to potpisati«, reče, vrativši list papira odvjetniku. »Jednostavno ne mogu.«

»A, tako«, reče gospodin Franklin. »Želite time reći da odbijate odreći se svoga potraživanja?«

»Ne mogu potpisati, to je sve«, ponovi Chance.

»Kako god želite«, reče gospodin Franklin. Skupi svoje dokumente. »Moram vas obavijestiti, gospodine Chance«, nastavi, »da se ova kuća zatvara sutra u podne. U to će vrijeme oboja vrata i ulaz u vrt biti zaključani. Ako ste uistinu ovdje na stanu, morat ćete se iseliti i ponijeti svoju osobnu imovinu.« Posegne u džep i izvuče malu posjetnicu. »Na ovoj posjetnici vam je moje ime, adresa i telefonski broj naše tvrtke.«

Chance uze posjetnicu pa je spusti u džep prsluka. Znao je da sad treba izići iz radnog kabineta i poći u svoju sobu.

Na televiziji se davao poslijepodneveni program koji je uvijek gledao i koji nije htio propustiti. Ustane, pozdravi se i iziđe. Na stubištu baci posjetnicu.

Tri

U UTORAK rano ujutro Chance snese s tavana teški kožnati kovčeg, osvrnuvši se posljednji put na portrete poredane po zidovima. Spakirao se, izišao iz sobe, a onda se, dohvativši već rukom vrtna vrata, odjednom sjeti da odgodi odlazak i vrati se u vrt, gdje bi se neko vrijeme mogao neprimijećeno skrivati. Spusti kovčeg i ode natrag u vrt. Sve je ondje bilo tiho. Cvijeće je uspravno stajalo, onako vitko. Iz električne prskalice štrcao je na grmlje bezobličan, magličast oblak. Chance prijeđe prstima preko oštih borovih iglica i grančica živice što su bujno rasle na sve strane. Upravo kao da su posezale za njim.

Dio jutra proveo je prostajavši u vrtu i dokono promatrajući sve oko sebe. Onda pusti u rad prskalicu i zaputi se u svoju sobu. Uključi televizor, sjedne na krevet i nekoliko puta kvrcne prstom po daljinskom upravljaču. Na ekranu su se strelovito smjenjivale ladanjske kuće, neboderi, novosagrađene stambene zgrade, crkve. Isključi prijemnik. Slika iščezne; samo se jedna mala plava točkica zadržala nasred ekrana kao da je svijet kojemu pripada posve zaboravio na nju; onda i nje nesta. Ekran se ispuni sivilom; izgledao je kao kakva kamena ploča.

Chance ustane te se sada, dok je išao prema ulaznim vratima, sjeti da uzme stari ključ koji je godinama visio netaknut na dasci u hodniku tik do njegove sobe. Ode do ulaznih vrata i gurnu ključ unutra; a onda, kad ih je silovito otvorio, prekorači prag, ostavi ključ u bravi i zatvori vrata za sobom. Sad se više nije mogao vratiti u vrt.

Nalazio se s druge strane ograde. Sunce ga zabljesne. Pločnici kao da su odnosili prolaznike, krovovi automobila treperili na žezi.

Iznenadio se: ulice, automobili, zgrade, ljudi, ta neodređena buka - sve su to bile slike već duboko utisnute u njegovo sjećanje. Dotad je sve izvan vrta bilo nalik onome što je viđao na televiziji; samo što su predmeti i ljudi bili krupniji, ali usporeniji, jednostavniji i nezgrapniji. Imao je neki osjećaj da je sve to već vidio.

Krenuo je naprijed. Kad je prešao pola bloka, postane svjestan težine svoga kovčega i žege: hodao je po suncu. Ugleda uzak razmak između automobila parkiranih uz kameni rub pa skrene da siđe s pločnika, kadli odjednom spazi kako neki automobil brza natraške prema njemu. Pokuša protrčati mimo stražnjeg odbojnika

automobila, ali su mu pokreti bili usporeni zbog kovčega. Skoči, no prekasno. Zadobio je udarac i bio priklješten između farova automobila koji je bio parkiran iza njega. Chance teškom mukom uspije pridići jedno koljeno; drugu nogu nikako da podigne. Osjeti oštru bol pa zaječi, bubnuvši šakom po prtljažniku automobila u pokretu. Limuzina se naglo zaustavi. Desne noge podignute iznad odbojnika, a lijeve još uvijek priklještene, Chance se nije mogao ni pomaknuti. Svega ga oblije znoj.

Iz limuzine iskoči šofer. Bio je to Crnac, u livreji; u ruci je držao šešir. Stao je nešto mumljati, a onda primijeti da je Chanceova noga još uvijek priklještena. Sav uplašen, pohita natrag u auto i izveze ga nekoliko centimetara naprijed. Chanceova se potkoljenica oslobodi. Pokuša se osoviti na obje noge, ali se sruši na rub pločnika. U taj se mah otvore stražnja vrata automobila iz kojega se pojavi neka vitka ženska prilika. Ona se nagne nad njim. »Nadam se da niste teško ozlijeđeni?«

Chance podigne pogled prema njoj. Na televiziji je viđao mnogo takvih žena. »Samo noga«, odgovori, ali mu je glas podrhtavao. »Mislim da je malo prignječena.«

»O, Bože sveti!« - promuklo uzvikne žena. »Možete li, hoćete li, molim vas, podići nogavicu da pogledam?«

Chance zadigne lijevu nogavicu. Nasred potkoljenice stvorila se već crvenkasto-modra otekline.

»Nadam se da niste ništa slomili«, reče žena. »Ne mogu vam reći kako mi je žao. Moj šofer još nikad dosad nije imao prometnu nezgodu.«

»Sve je u redu«, reče Chance. »Sad se već osjećam malo bolje.«

»Muž mi je teško bolestan. Kod nas boravi liječnik i nekoliko bolničarki. Mislim da bi najbolje bilo da vas odvezemo ravno k nama; naravno, ukoliko ne biste radije svome liječniku.«

»Ne znam ni sam što ću«, reče Chance.

»Znači, nemate ništa protiv toga da vas pregleda naš doktor?«

»Ne, nemam«, odgovori Chance.

»Idemo onda«, reče žena. »Bude li nam to doktor savjetovao, odvest ćemo vas ravno u bolnicu.«

Chance se osloni o ruku koju mu je žena pružila. U limuzini je sjela do njega. Šofer smjesti Chanceov kovčeg unutra i limuzina se

neometano uključi u jutarnji promet.

Žena se predstavi. »Ja sam gospođa Rand, supruga Benjamina Randa. Prijatelji me zovu E.E., prema moja dva imena, Elizabeth Eve.«

»E.E.«, nekako svečano ponovi Chance.

»E.E.«, reče ta dama, očito oraspoložena.

Chance se sjeti da se u sličnim prilikama ljudi na TV-u predstavljaju. »Ja sam Chance«, promuca i, kao da to nije dovoljno, doda: »vrtlar.«

»Chauncey Gardiner«^[4], ponovi ona. Chance primijeti da mu je promijenila ime. Pomisli da će se baš onako kao na TV-u odsad morati služiti novim imenom. »Moj se muž i ja odavna družimo s Basilom i Perditom Gardiner«, nastavi žena. »Jeste li kojim slučajem s njima u rodu, gospodine Gardiner?«

»Ne, nisam«, odvrati Chance.

»Jeste li za viski ili možda malo konjaka?«

Chance se zbunio. Stari nije pio i nije dopuštao svojoj posluži da pije. No Crnkinja Louise znala je od vremena do vremena krišom pijuckati u kuhinji, i Chance je, svega nekoliko puta, na njezin nagovor okusio alkohol.

»Hvala lijepa. Možda malo konjaka«, odgovori, osjetivši odjednom bol u nozi.

»Vidim da vas boli«, primijeti žena. Hitro otvori ugrađeni bar što se nalazio ispred njih te iz srebrnkaste bočice natoči nešto tamne tekućine u čašu ukrašenu monogramom. »Popijte sve to, molim vas«, reče. »Okrijepit će vas.« Chance okusi piće i žestoko zagunđa. Žena se nasmiješi. »Eto, već je bolje. Uskoro stižemo kući, gdje ćemo vas njegovati. Samo malo strpljenja!«

Chance gucne nekoliko kapi. Piće je bilo jako. Opazi mali televizor vješto skriven iznad bara. Dolazio je u napast da ga uključi. Gucne još malo pića dok je automobil polagano manevrirao kroz ulice zakrčene prometom. »Radi li televizor?« -upita Chance.

»Da. Naravno.«

»Možete li - hoćete li ga uključiti, molim vas?«

»Svakako. Barem ćete zaboraviti na bol.« Ona se nagne naprijed i pritisne neko dugme: ekran se ispuni slikama. »Ima li neki posebni kanal, neki program koji biste htjeli gledati?«

»Ne, ovo mi je dobro.«

Mali ekran i ton na televiziji izoliraju ih od ulične buke. Neki se automobil ispred njih iznenada zaustavi, pa njihov šofer naglo zakoči. Kako se Chance sav napregnuo u očekivanju trzaja, u nozi ga oštro probode. Sve se oko njega zavrti; a onda izgubi svijest, kao kad naglo isključiš televizor.

Probudio se u sobi što se sva kupala u suncu. E.E. je bila ondje. Ležao je u nekom golemom krevetu.

»Gospodine Gardiner«, obraćala mu se polako. »Bili ste se onesvijestili. No u međuvremenu smo stigli kući.«

Začu se kucanje na vratima; otvoriše se te uđe neki čovjek u bijeloj kuti, s debelim naočalama crnih okvira i omašnom kožnatom torbom. »Ja sam vaš liječnik«, reče, »a vi mora da ste gospodin Gardiner kojega je naša šarmantna domaćica pregazila i ugrabila.«

Chance kimnu. Liječnik se šalio. »Vaša je žrtva vrlo zgodna. Ali sad ga moram pregledati, pa ćete biti tako dobri da nas ostavite nasamo.«

Prije nego što E.E. iziđe iz sobe, liječnik joj reče da gospodin Rand spava i da ga se ne smije buditi sve do kasnog popodneva.

Chanceova je noga bila bolno osjetljiva; ljubičasta modrica prekrivala je gotovo cijeli list.

»Morat ću vam, nažalost, dati injekciju«, reče liječnik, »tako da vam mogu pregledati nogu a da se ne onesvijestite kad je pritisnem.«

Liječnik izvuče špricu iz svoje torbe. Dok ju je punio, Chance predoči sebi sve slučajeve na televiziji kada su se davale injekcije. Slutio je da će ga injekcija boljeti, ali nije znao kako da pokaže da se boji...

Liječnik je to očito primijetio. »Ajde, ajde«, reče. »Vi ste samo u stanju laganog šoka, gospodine, a možda vam je ozlijeđena i kost, premda ne bih rekao.« Neobično mu je brzo ubrizgao injekciju, tako da Chance nije osjetio nikakvu bol.

Nekoliko minuta kasnije liječnik ga obavijesti da kost nije pretrpjela nikakve ozljede. »Trebate se jedino odmoriti do večeri«, reče. »A onda, ako vam se bude dalo, možete ustati da večerate. Samo pazite da nikako ne stajete svom težinom na ozlijeđenu nogu. Dat ću bolničarki upute kako da vam daje injekcije; dobivat ćete po jednu svaka tri sata i po jednu tabletu uz obroke. Bude li potrebno, sutra

ćemo se dogovoriti za rendgen. A sada se dobro odmorite.« I iziđe iz sobe.

Chance je bio umoran i pospan. Ali kad se E.E. vratila, otvori oči.

Kada te drugi oslovljavaju i promatraju, možeš se osjećati sigurnim. Što god učinio, drugi će to protumačiti isto onako kako bi ti protumačio njihove postupke. Nikad ne mogu saznati više o tebi nego ti o njima.

»Gospođo Rand, skoro sam zaspao.«

»Žao mi je ako smetam«, reče ona. »No, upravo sam razgovarala s doktorom i on mi kaže da vam je samo potreban odmor. Znae, gospodine Gardiner«, sjede na stolac do njegova kreveta, »moram vam reći koliko se osjećam krivom i u kojoj mjeri snosim odgovornost za vašu nezgodu. Iskreno se nadam da vam to neće pričiniti previše neugodnosti.«

»Molim vas, ne brinite«, odvrati Chance. »Veoma sam vam zahvalan na pomoći. Nisam... ne bih...«

»No, pa to nam je bila dužnost. Nego, recite, imate li nekog koga biste htjeli obavijestiti? Suprugu? Obitelj?«

»Nemam ni supruge ni obitelji.«

»Možda poslovne partnere? Molim vas da se slobodno poslužite telefonom ili da pošaljete telegram ili se pak koristite našim teleksom. Biste li htjeli tajnicu? Muž mi je već jako dugo bolestan pa zasad njegovo osoblje nema mnogo posla.«

»Ne, hvala. Ništa mi ne treba.«

»No, pa mora postojati netko s kim biste htjeli stupiti u vezu... Nadam se da se ne osjećate...«

»Nema nikog.«

»Gospodine Gardiner, ako je tako - i, molim vas, nemojte misliti da ovo govorim iz puke pristojnosti - ako trenutno nemate nekog važnog posla, željela bih da ostanete s nama sve dok vam ozljeda posve ne zacijeli. Bilo bi to za vas strašno da se u takvu stanju morate brinuti sami o sebi. Imamo dovoljno prostora, a imat ćete i najbolju moguću liječničku njegu. Nadam se da to nećete odbiti.«

Chance prihvati poziv. E.E. mu se zahvali, a onda je začu kako naređuje posluži da raspakira njegov kovčeg.

Chance se probudio kad mu je zraka svjetla prešla preko lica, probijajući se kroz otvor na teškim zavjesama. Bilo je kasno

poslijepodne. U glavi mu se vrtjelo; osjećao je bol u nozi i nije bio siguran gdje se to nalazi. A onda se sjeti one svoje nezgode, automobila, žene i liječnika. Uza sam krevet, nadohvat ruke, stajao je televizor. Uključi ga i zagleda se u te smirujuće slike. Uto, baš kad je htio ustati i razmaknuti zastore, zazvrji telefon. Zvala ga je E.E.. Zanimala se za njegovu nogu i upitala je li zgodno da mu sad donesu sendviče i čaj, i bi li ga ona smjela obići. On je pozove.

Uđe sluškinja s poslužavnikom, koji položi na krevet. Chance je polako i pažljivo jeo ukusnu hranu, prisjećajući se takvih obroka na televiziji.

Upravo se odmarao, naslonjen na jastuke, i gledao TV-program kadli uđe E.E.. Kad je primakla stolac bliže njegovu krevetu, on preko volje isključi TV. Raspitivala se o njegovoj nozi. Priznao je da ga još malo boli. Ona pred njim nazove liječnika i uvjeri ga da je, po svemu sudeći, pacijentu mnogo bolje.

Objasni Chanceu da je gospodin Rand mnogo stariji od nje; odavna je prevalio sedamdesetu. Sve dok se nedavno nije razbolio, njezin muž bijaše krepak muškarac, pa je čak i sad, usprkos godinama i bolesti, još uvijek s velikim zanimanjem vodio svoje poslove. Žao joj je bilo, reče, što nisu imali djece, napose zato što je Rand prekinuo svaku vezu sa svojom bivšom ženom i sinom iz tog braka. E.E. prizna da se osjeća odgovornom za raskid između oca i sina, jer se Benjamin Rand rastao od dječakove majke zato da bi se njome oženio.

Pomislivši da mora pokazati živahno zanimanje za njezine riječi, Chance je pribjegao ponavljanju čitavih dijelova njezinih rečenica, kao što je često vidio da rade na televiziji. Tako ju je poticao da nastavi i opširno raspreda. Svaki put kad bi Chance ponovio njezine riječi, E.E. bi se razvedrila i postajala sve povjerljivija. Štoviše, toliko se opustila da je svoje riječi stala naglašavati dodirujući mu čas rame, čas ruku. Njezine riječi kao da su mu lebdjele po glavi; promatrao ju je kao da je na televiziji. E.E. se svom težinom zavalila u stolac. U pola rečenice prekine je kucanje na vratima.

Bila je to bolničarka s injekcijom. Prije odlaska, E.E. pozva Chancea da večera s njom i gospodinom Random, koji se osjećao mnogo bolje.

Chance se pitao namjerava li ga gospodin Rand zamoliti da ode od njih. Nije ga uznemiravala pomisao da će možda morati otići; znao je da će to ionako morati, prije ili kasnije, ali da se, baš kao i na TV-u, neće znati što potom slijedi; svjestan je bio toga da su sudionici u novom programu nepoznati. Nije se trebao bojati, jer poslije svega što se zbiva uvijek slijedi nešto drugo, pa je najbolje da strpljivo čeka na vlastiti predstojeći nastup.

Upravo kad je uključivao televizor, uđe sobar -Crnac- i donese njegovu odjeću, očišćenu i izglačanu. Sobarov ga smiješak podsjeti na onaj vedri osmijeh stare Louise.

E.E. ga ponovno nazove i zamoli da siđe i nešto popije s njom i njezinim mužem prije večere. Kad je sišao stubištem, sluga ga otprati do salona gdje ga je čekala E.E. i neki stariji muškarac. Chance primijeti da muž gospođe Rand ima puno godina, gotovo kao Stari. Chance mu stisne ruku, koja je bila suha i vruća; stisak mu je bio onemoćao. Taj se čovjek zagleda u Chanceovu nogu. »Nemojte je nimalo naprezati«, reče polako i razgovijetno. »Kako vam je? E.E. mi je sve ispričavijedala o vašoj nezgodi. Sramota jedna! I tu stvarno nema nikakve isprike.«

Chance se časkom skanjivao. »Nije to ništa, sir. Već se sasvim dobro osjećam. Ovo je prvi put u životu da sam doživio prometnu nezgodu.«

Sluga natoči šampanjac. Tek što je Chance potegao koji gutljaj kadli oglase da je večera poslužena. Oba se muškarca zapute iza E.E. u blagovaonicu, gdje je bio postavljen stol za troje.

Chance opazi blistavu srebrninu i ukočene kipove po uglovima odaje.

Razmišljajući kako da se ponaša, Chance se odluči za TV-emisiju o mladom biznismenu koji je često večerao sa svojim šefom i šefovom kćerkom.

»Doimate se kao zdrav čovjek, gospodine Gardiner«, reče Rand. »Blago vama! Međutim, nije li vas ova nezgoda omela u poslu?«

»Kao što sam već rekao gospođi Rand«, polako će Chance, »moju su kuću zatvorili i nemam nikakva hitna posla.« Pažljivo je sjeckao hranu i jeo. »Baš sam očekivao da se nešto dogodi, kad me zadesila ta prometna nezgoda.«

Gospodin Rand skine naočale, hukne u stakla, pa ih istrlja rupčićem. A onda ih ponovno stavi i s iščekivanjem se zagleda u Chancea. Chance shvati da ga njegov odgovor nije zadovoljio. Podiže pogled i opazi kako ga E.E. uporno promatra.

»Nije lako, znate«, reče, »domoći se zgodnog kutka, vrta u kojem čovjek može raditi bez tuđeg upletanja i uzgajati biljke prema godišnjem dobu. Mora da baš više nema mnogo zgodnih prilika. Na televiziji...« Tu zapne. Onda mu sine. »Nikad nisam vidio neki vrt. Viđao sam šume i džungle i katkad pokoje stablo. Ali vrt koji bih mogao obrađivati i gledati kako raste ono što sam posadio...« Rastuži se.

Gospodin Rand nagne se prema njemu preko stola. »Vrlo ste se lijepo izrazili, gospodine Gardiner - nadam se da mi nećete zamjeriti ako vas zovem Chauncey? Vrtlar! Nije li to savršen opis pravog biznismena? Čovjek koji djelom svojih ruku pretvara kršno tlo u plodno, koji ga natapa u znoju lica svoga, koji stvara nešto vrijedna za svoju obitelj i širu zajednicu. Da, Chauncey, kakva izvrsna metafora! Radišni je biznismen uistinu težak u svome vinogradu!«

Chanceu lakne od žustrine kojom je gospodin Rand reagirao; sve je dobro ispalo. »Hvala vam, sir«, promrmlja.

»Molim te... zovi me Ben.«

»Ben.« Chance kimnu. »Vrt iz kojeg sam otišao bio je upravo takav, i znam da više nikad neću naći nešto tako krasno. Sve što je ondje raslo bilo je moj trud i muka; sadio sam sjemenje, zalijevao ga, gledao kako raste. Ali sad ničega nema, ostala je samo ona prostorija gore.« Upre prstom prema stropu.

Rand ga je gledao. »Mlad si, Chauncey; zašto baš moraš govoriti o onom 'gore prostoru'. Onamo ću uskoro ja. Ti bi mi gotovo mogao biti sin, toliko si mlad. I ti i E.E.; oboje vas, tako mladi!«

»Ali Ben, dragi«, zausti E.E..

»Znam, znam«, prekine je on, »ne voliš da spominjem tvoju dob. No meni je doista jedino preostao - 'onaj gore prostor'.«

Chance se pitao što li Rand misli kad kaže da će uskoro u onaj prostor gore. Kako može useliti u njegovu sobu dok je on, Chance, još kod njih?

Jeli su šutke; Chance je žvakao polagano i nije pio vina. Na televiziji je vino dovodilo ljude u takvo stanje da više nisu vladali

sobom.

»Pa sad«, reče Rand, »ako ti se uskoro ne ukaže kakva zgodna prilika, kako ćeš uzdržavati obitelj?«

»Nemam obitelji.«

Randovo se lice smrknu. »To ne shvaćam - tako naočit mlad čovjek kao ti, pa da nema obitelji? Kako to?«

»Nisam stigao.«

Rand zatrese glavom, zadivljen. »Toliko si bio zaokupljen poslom?«

»Ben, molim te«, upadne E.E..

»Uvjeren sam da Chauncey nema ništa protiv toga da odgovara na moja pitanja. Zar ne, Chauncey?«

Chance zatrese glavom.

»No, pa... jesi li ikad htio osnovati obitelj?«

»Ne znam što to znači imati obitelj.«

Rand promrmlja: »Onda si uistinu posve sam, zar ne?«

Zavlada tajac, a onda posluha donese sljedeće jelo. Rand dobaci Chanceu pogled preko stola.

»Znaš«, reče, »ima u tebi nešto što mi se sviđa. Starac sam i mogu otvoreno razgovarati s tobom. Neposredan si: shvaćaš brzo i onda to izričeš jednostavno. Kao što ti je možda poznato«, nastavi Rand, »ja sam predsjednik Upravnog odbora Prve američke financijske korporacije. Upravo smo započeli s programom pružanja pomoći američkom gospodarstvu koje muku muči s inflacijom, previsokim porezima, nemirima i ostalim nepriličnostima. Želimo pružiti pomoć čestitim 'vrtlarima' gospodarske zajednice, da se tako izrazim. Na kraju krajeva, oni su nam najsigurnija zaštita protiv konglomerata i zagađivača koji tako ugrožavaju naše osnovne slobode i dobrobit srednje klase. Moramo to malo opširnije raspraviti; možda se, kad se malo oporaviš, možeš upoznati s nekim članovima odbora koji će te pobliže uputiti u naše planove i ciljeve.«

Chanceu je bilo drago kad je Rand odmah dodao: »Znam, znam, nisi ti od onih koji će nešto poduzeti olako, nepromišljeno. No razmisli o ovome što sam ti kazao, i imaj na umu da sam teško bolestan i da ne znam koliko ću još poživjeti.«

E.E. stade negodovati, no Rand nastavi: »Bolestan sam i umoran od života. Osjećam se kao kakvo stablo čije je korijenje izbilo na

površinu...«

Chance više nije slušao. Nedostajao mu je njegov vrt; u Starčevu vrtu nikad nijednom stablu nije korijenje izbilo na površinu niti usahlo. Ondje je sve drveće bilo mlado i njegovano. Razbije muk što je zavladao oko njega, rekavši užurbano: »Razmislit ću o vašim riječima. Noga me još uvijek boli i teško mi je odlučiti se.«

»Dobro. Samo bez žurbe, Chauncey«. Rand se nagne preko stola i potapša Chancea po ramenu. Digne se od stola i svi se zapute u biblioteku.

Četiri

U SRIJEDU, dok se Chance oblačio, zazvoni telefon. Začu Randov glas: »Dobro jutro, Chauncey. E.E. me zamolila da te i u njezino ime pozdravim, jer je danas neće biti kod kuće. Morala je avionom u Denver. No zovem te zbog nečeg drugog. Danas će na godišnjoj skupštini govoriti Predsjednik; on je na putu za New York i upravo mi je telefonirao iz svog aviona. Zna da sam bolestan i da neću, kao što je bilo predviđeno, moći predsjedati skupštini. No, kako se danas nešto bolje osjećam, Predsjednik je bio tako dobar da je odlučio posjetiti me prije ručka. Lijepo od njega, što misliš? Dakle, spustit će se na aerodromu Kennedy, a onda će doletjeti ovamo helikopterom. Možemo ga očekivati za jedan sat.« Zastane; Chance začu njegovo teško disanje. »Želim da se upoznaš s njim, Chauncey. To će ti pružiti veliko zadovoljstvo. Predsjednik je sjajan čovjek, baš sjajan, znam da ćeš mu se svidjeti i da će te znati cijeniti. A sad slušaj: uskoro stižu ovamo ljudi iz Tajne službe da sve pregledaju. To je sasvim rutinska stvar, nešto što moraju obaviti, bez obzira gdje i kako. Ako nemaš ništa protiv, moja će ti tajnica javiti kad stignu.«

»U redu, Benjamine, hvala.«

»Oh, da, ima još nešto. Nadam se da nećeš zamjeriti što će i tebe osobno morati pretražiti. Danas nitko u Predsjednikovoj neposrednoj blizini ne smije uza se imati ništa oštro - i zato im ne odaj svoju pamet, Chauncey, mogli bi ti je oduzeti! Onda, vidimo se, prijatelju.« Spustio je slušalicu.

Ne smije se imati ništa oštro. Chance hitro skine iglu za kravatu i odloži češalj na stol. Ali, što li je Rand mislio time kad je rekao »svoju pamet«? Chance se pogleda u zrcalo. Svidjelo mu se ono što je vidio: kosa mu je blistala, koža mu se zarumenjela, svježe izglačano tamno odijelo pristajalo mu je uz tijelo kao što kora prijanja uz stablo. Sav zadovoljan, uključi televizor.

Nešto kasnije nazva ga Randova tajnica i javi mu da ljudi iz Predsjednikova osiguranja upravo dolaze gore. Četvorica muškaraca uđu u sobu razgovarajući i neusiljeno se smiješeći, pa stadoše pretraživati sobu služeći se zbirkom vrlo složenih instrumenata.

Chance je sjedio za pisaćim stolom i gledao televiziju. Mijenjajući kanal, odjednom spazi kako se u Central Parku spušta golemi

helikopter. Spiker je komentirao da se upravo tog trenutka Predsjednik Sjedinjenih Država spušta u samo srce New Yorka.

Ljudi iz Tajne službe prestadoše pretraživati, pa se i oni zagledaše u prijenos. »Eto, šef je stigao«, reče jedan od njih. »Hajde, požurimo s ostalim sobama.« Chance je ostao sam kad je Randova tajnica nazvala i najavila da Predsjednik treba svaki čas stići.

»Hvala«, reče. »Najbolje da odmah siđem, zar ne?« Neznatno je zamuckivao.

»Mislím da je vrijeme, sir.«

Chance siđe niza stube. Momci iz Tajne službe nečujno su prolazili hodnicima, predvorjem i ulazom za lift. Neki su stajali pokraj prozora u radnoj sobi, a ostali su se nalazili u blagovaonici, dnevnoj sobi i ispred biblioteke. Chancea pretraži jedan od njih koji se odmah ispričao i pridržao mu vrata biblioteke.

Rand se približi i potapša Chancea po ramenu. »Tako mi je drago što će ti se pružiti prilika da se upoznaš s našim dragim Predsjednikom. Krasan je to čovjek, s osjećajem za pravdu i zakon, a zna, bogme, i točno procijeniti kako glasači dišu i koliko im je dubok džep. Moram priznati da je vrlo pažljivo od njega što mi sad dolazi u posjet. Slažeš se?« Chance se složi.

»Kakva šteta što nema E.E.«, izjavi Rand. »Ona obožava Predsjednika i smatra ga vrlo privlačnim. Znaš, nazvala je iz Denvera.«

Chance odgovori da mu je poznato da je E.E. zvala.

»A ti nisi s njom razgovarao? Pa dobro, nazvat će ona ponovno; htjet će čuti tvoje dojmove o Predsjedniku i sve kako je bilo... Ako ja zaspim, Chauncey, ti razgovaraj s njom, hoćeš? I sve joj ispriповijedaj o našem sastanku.«

»Vrlo rado. Nadam se da vam je sada bolje, sir. Bolje izgledate!«

Rand se nelagodno promeškólji na stolcu. »Sve je to šminka, Chauncey - sve sama šminka. Bolničarka je ovdje provela cijelu noć, a ja sam je jutros zamolio da me dotjera tako da Predsjednik ne stekne dojam da ću se srušiti mrtav usred razgovora. Nikome se ne sviđa čovjek koji umire, Chauncey, jer malo njih zna što je to smrt. Poznat nam je samo užasan strah od nje. Ti si iznimka, Chauncey, to vidim. Znam da se ne plašiš. I upravo se tome E.E. i ja divimo kod tebe, toj tvojoj čudesnoj uravnoteženosti. Ti se ne kolebaš između

straha i nade, ti si istinski smiren čovjek! Nemoj mi proturječiti; dovoljno sam star da ti budem otac. Dugo sam živio, često strahovao, bio okružen sitnim dušama što zaboravljaju da goli dolazimo na ovaj svijet i goli odlazimo s njega, i da nijedan knjigovođa ne može život revidirati u našu korist.«

Rand problijedi. Dohvati tabletu, proguta je i gutnu malo vode iz čaše. Zazvoni telefon. On podigne slušalicu i reče: »Gospodin Gardiner i ja smo spremni. Uvedite Predsjednika u biblioteku.« Spusti slušalicu, pa onda premjesti čašu vode što je stajala na pisaćem stolu na policu za knjige iza svojih leđa. »Predsjednik je ovdje, Chauncey. Upravo stiže.«

Chance se sjeti kako je nedavno vidio Predsjednika u jednoj televizijskoj emisiji. U sunčan dan, bez ijednog oblaka, odvijala se vojna parada. Predsjednik je stajao na povišenom podiju, okružen predstavnicima vojske u odorama ukrašenim blistavim odličjima i civilima s tamnim naočalama. Dolje, na otvorenom polju, stupali su beskrajni redovi vojnika, pogleda prikovanog za svog vođu koji im je mahao. Predsjednikov je pogled bio mutan kao da su mu misli odludjele. Promatrao je te tisuće vojnika, zbijene u redove, koje je TV-ekran svodio na puku masu beživotnog lišća što ga snažan vjetar tjera naprijed. Odjednom se s visine obrušije mlažnjaci u zbijenim, besprijekornim formacijama. Vojni promatrači i civili na podiju jedva da su stigli podignuti glave kadli, poput munje, avioni prohujaše iznad Predsjednikove glave uz gromoglasan tutanj. Predsjednikova glava još jednom zauzme cijeli ekran. Podigao je pogled prema avionima što su nestajali u daljini; kratkotrajan osmijeh smekša mu izraz lica...

»Drago mi je što vas vidim, gospodine Predsjedniče«, reče Rand, ustajući sa stolca da se pozdravi s čovjekom srednje visine koji je nasmiješen ušao u sobu. »Kako je pažljivo od vas što ste prešli sav taj put da svratite do čovjeka na umoru.«

Predsjednik ga zagrli i povede do stolca. »Ma haj'te, molim vas, Benjamine! Sjednite samo i dajte da vas vidim!« Predsjednik sjedne na sofu i okrene se prema Chanceu.

»Gospodine Predsjedniče«, reče Rand. »Želim vam predstaviti svog dragog prijatelja, gospodina Chaunceyja Gardinera. Gospodin Gardiner - Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država.« Rand utone u

stolac, a Predsjednik pruži ruku, lica razvučena u širok osmijeh. Sjetivši se da je na konferencijama za tisak emitiranim na TV-u Predsjednik uvijek gledao ravno u publiku, Chance mu je netremice zurio u oči.

»Neobično mi je drago, gospodine Gardiner«, reče Predsjednik, naslonivši se na sofu. »Toliko sam čuo o vama.«

Chance se pitao kako je mogao bilo što čuti o njemu. »Molim vas, sjednite, gospodine Gardiner«, reče Predsjednik. »Dajte da zajedno ukorimo našeg prijatelja Benjamina što se tako zavukao u kuću. Ben...«, nagne se on prema starcu, »ova vas zemlja treba, i ja vas, kao vaš Predsjednik, nisam ovlastio da se povučete.«

»Već sam zreo da padnem u zaborav, gospodine Predsjedniče«, kratko reče gospodin Rand, »i, dapače, uopće se ne tužim na to; svijet se oprašta s Random, a Rand sa svijetom: ispravno, zar ne? Sigurnost, mir, zasluženi odmor: uskoro će se ostvariti svi ciljevi kojima sam težio.«

»Ben, dajte se uozbiljite!« - odmahnu rukom Predsjednik. »Znao sam da ste filozof, no ponajprije ste snažan, aktivan, poslovan čovjek! Dajte da razgovaramo o životu!« Zaustavi se da pripali cigaretu. »Što ja to čujem - da ne kanite govoriti na današnjoj sjednici Financijskog instituta?«

»Ne mogu, gospodine Predsjedniče«, reče Rand. »Liječnička zabrana. A, povrh toga, bolovi su bolovi!«

»Pa... dobro... na kraju krajeva, to je sjednica kao i svaka druga. Pa čak ako i ne budete osobno ondje, bit ćete to u duhu. Institut i dalje ostaje vaše djelo; vi ste dali pečat svim njegovim djelatnostima.«

I njih dvojica zapodjenu dugačak razgovor. Chance gotovo da ništa nije razumio od tog razgovora, premda su mu često dobacivali poglede, kao da ga pozivaju da i on kaže koju. Chance je već pomislio da oni to namjerno govore nekim drugim jezikom zbog tajnovitosti, kadli mu se Predsjednik iznenada obrati: »A vi, gospodine Gardiner? Što vi mislite o lošoj sezoni na Wall StrE.E.tu?«

Chance ustuknu. Osjećao se kao da su iščupali korijenje njegovih misli iz njihova vlažna tla i izvukli ga, onako isprepletano, van, na neprijazan zrak. Napokon izusti: »U vrtu«, reče, »bilje se razvija prema sezoni. Postoji proljeće i ljeto, ali isto tako i jesen i zima. A onda opet proljeće i ljeto. Tako dugo dok se ne posiječe korijenje,

sve je dobro i sve će biti dobro.« Podiže pogled. Rand ga je promatrao, kimajući glavom. Predsjednik je, činilo se, bio zadovoljan.

»Moram priznati, gospodine Gardiner«, reče Predsjednik, »da već dugo, dugo vremena nisam čuo jednu tako svježnu i tako optimističku izjavu.« Ustao je i uspravno stajao, leđima okrenut prema kaminu. »Mnogi od nas zaboravljaju da su priroda i društvo jedno! Da smo još uvijek sastavni dio prirode, premda se pokušavamo odcijepiti od nje. Poput prirode, i naš ekonomski sistem, u krajnjoj liniji, ostaje postojan i svrsishodan, i zato se ne smijemo bojati toga da mu budemo prepušteni na milost i nemilost!« Predsjednik časkom zasta, a onda se okrene Randu. »Prihvaćamo neizbježnu smjenu godišnjih doba u prirodi, pa ipak nas uznemiruju sezone u našoj ekonomiji! Kako je to glupo od nas!« Nasmiješi se Chanceu. »Zavidim gospodinu Gardineru na zdravom razumu. A upravo nam to nedostaje na Capitol Hillu.« Predsjednik pogleda na sat pa rukom dade znak Randu da ostane sjediti. »Ne, ne Ben - samo se vi odmarajte. Nadam se da ću vas uskoro ponovno vidjeti. Kad se budete osjećali bolje, vi i E.E. morate skoknuti do nas u Washington. A ja i moja obitelj bili bismo osobito počašćeni kad biste nas i vi posjetili, gospodine Gardiner. Onda, očekujemo vas.« Zagrli Randa, rukuje se sa Chanceom i velikim koracima iziđe iz sobe.

Rand se žurno ponovno maši za čašom vode i proguta još jednu tabletu. »Fin je to čovjek, taj naš Predsjednik, zar ne?« - upita Chancea.

»Da«, reče Chance, »iako na televiziji izgleda viši.«

»O da, to svakako!« - kliknu Rand. »No ne zaboravi da je on pravi političar koji diplomatski zapljusne ljubaznošću svaku biljku na koju putem naiđe, bez obzira na to što stvarno misli. Uistinu mi se sviđa! Usput rečeno, Chauncey, slažeš li se s mojim stavom o kreditima i skupom novcu, onako kako sam to predočio Predsjedniku?«

»Nisam baš siguran da sam to shvatio. Zato sam i šutio.«

»Rekao si ti mnogo toga, dragi moj Chauncey, mnogo toga, i upravo se to što si rekao i kako si se izrazio itekako svidjelo Predsjedniku. Analize poput mojih čuje sa svih strana, ali takve poput tvoje, nažalost... rijetko kad ili čak nikad.«

Zazvoni telefon. Rand se javi, pa reče Chanceu da su Predsjednik i pripadnici Tajne službe otišli, a da na njega čeka bolničarka s

injekcijom. Zagrli Chancea i zamoli ga da ga ispriča. Chance se uspne stubama. Kad je uključio televizor, vidio je kako povorka automobila s Predsjednikom i njegovom pratnjom kreće Petom avenijom. Na pločnicima su se okupile gomilice ljudi; Predsjednik je mahao kroz prozor limuzine. Chance nije bio siguran je li doista, prije svega nekoliko trenutaka, bio stisnuo tu ruku.

Godišnja skupština Financijskog instituta otpočela je u atmosferi iščekivanja i krajnje napetosti pošto je tog jutra objavljeno da je došlo do nezapamćenog porasta nezaposlenosti u zemlji. Predstavnici vlade oklijevali su s iznošenjem mjera što će ih Predsjednik predložiti za borbu protiv daljnje stagnacije gospodarstva. Sva su sredstva javnog informiranja bila u stanju pripravnosti.

U svom je govoru Predsjednik uvjerio publiku da vlada ne namjerava poduzeti nikakve drastične mjere, premda je ponovno došlo do naglog opadanja produktivnosti. »Svojedobno smo imali proljeće«, reče, »onda je došlo ljeto, ali, nažalost, baš kao u kakvu vrtu, nastupa i doba neizbježne jesenske i zimske studeni i nevremena.« Predsjednik je naglasio da zasigurno opet mora doći do privrednog procvata dokle god je sjeme industrije duboko usađeno u život zemlje.

U kratkom, neslužbenom dijelu, predviđenom za pitanja i odgovore, Predsjednik je dao na znanje da se savjetovao na raznim nivoima, s članovima vlade, Predstavničkoga doma i Senata, kao i s istaknutim predstavnicima gospodarskih krugova. Tom je prilikom odao priznanje Benjaminu Turnbullu Randu, predsjedniku Instituta, koji je zbog bolesti bio odsutan; dodao je da je u Randovu domu vodio neobično plodnu diskusiju s domaćinom i s gospodinom Chaunceyjem Gardinerom o korisnoj strani inflacije. Inflacija će okresati usahlo granje ušteđevina, te tako ponovno udahnuti život u snažno stablo industrije. I tako je, u kontekstu Predsjednikova govora, Chanceovo ime prvi put privuklo pažnju sredstava informiranja.

Toga je poslijepodneva Randova tajnica obavijestila Chancea: »Na telefonu je gospodin Tom Courtney iz *New York Timesa*. Biste li koji časak mogli razgovarati s njim, sir? Mislim da želi doznati nešto o vama.«

»Dobro, dajte mi ga«, prihvati Chance.

Tajnica ga spoji s Courtneyjem. »Oprostite što smetam, gospodine Gardiner; ne bih vas uznemirivao da prethodno nisam razgovarao s gospodinom Random.« Zastane, ne bi li ostavio snažniji dojam.

»Gospodin Rand je težak bolesnik«, izjavi Chance.

»Pa, da... No, on je u svakom slučaju ukazao na mogućnost da vi, zahvaljujući svom karakteru i dalekovidnosti, postanete član Upravnog odbora Prve američke financijske korporacije. Mogu li čuti vaš komentar?«

»Ne«, odvrati Chance. »Ne sad.«

Još jedna stanka. »Budući da *New York Times* izvještava o Predsjednikovu govoru i njegovom posjetu New Yorku, željeli bismo imati što točnije podatke. Biste li se mogli osvrnuti na to kakvu ste diskusiju vodili s gospodinom Random i Predsjednikom?«

»Uživao sam u njoj«.

»Dobro, sir. A, po svemu sudeći, i Predsjednik. Nego, gospodine Gardiner«, nastavi Courtney, »mi u *Timesu* željeli bismo imati što aktualnije podatke o vama, shvaćate što mislim...« Nervozno se nasmijao. »Počnimo, naprimjer, s time u kakvom odnosu stoje vaši poslovi i Prva američka financijska korporacija?«

»Mislim da biste to trebali pitati gospodina Randa«, reče Chance.

»Da, naravno. Međutim, on je bolestan, pa sam bio toliko slobodan da se obratim vama.«

Chance zašuti. Courtney je čekao na odgovor.

»Nemam vam ništa više reći«, reče Chance i zaklopi slušalicu.

Ozlovoljen, Courtney se zavalj na stolac. Bilo je već kasno. Pozove svoje suradnike, pa im se, kad su ušli, obrati hinjenom neusiljenošću. »Eto, gospodo. Da počnemo s Predsjednikovim posjetom i govorom. Razgovarao sam s Random. Chauncey Gardiner, čovjek koga je Predsjednik spomenuo, bit će da je biznismen, financijer i, po Randovim riječima, jak kandidat za jedno od praznih mjesta u Upravnom odboru Prve američke financijske korporacije.« Preleti pogledom preko članova redakcije koji su očekivali da još

nešto kaže.

»Razgovarao sam i s Gardinerom. Pa sad...«, tu Courtney zasta. »On je vrlo odsječan i škrt na riječima. Kako god se uzme, nemamo dovoljno vremena da upotpunimo podatke o Gardineru, pa zato

moramo staviti u prvi plan njegovo buduće partnerstvo s Random i buduće članstvo u Upravnom odboru Prve američke korporacije, kao i njegove savjete Predsjedniku, i tome slično.«

Chance je u svojoj sobi gledao televiziju. Predsjednikov govor za ručkom u Financijskom institutu davao se na nekoliko kanala; onih nekoliko preostalih programa bilo je posvećeno obiteljskoj rasonodi i dječjim pustolovinama. Chance je objedovao u sobi, nastavio gledati televiziju i gotovo je bio zadrijemao, kadli ga nazove Randova tajnica.

»Upravo su telefonirali šefovi televizijskog programa VEČERAS«, reče uzbuđeno, »i željeli bi da se pojavite u večerašnjoj emisiji. Ispričavaju se što vas zovu u zadnji čas, no tek su maloprije saznali da se u večerašnjoj emisiji neće moći pojaviti potpredsjednik vlade koji je trebao prodiskutirati Predsjednikov govor. Budući da je gospodin Rand tako bolestan, ni on se, naravno, neće moći pojaviti, ali je zato natuknuo da biste možda vi - kao financijer koji je ostavio tako povoljan dojam na Predsjednika - htjeli nastupiti umjesto njega.«

Chance nije mogao zamisliti što zapravo znači pojaviti se na televiziji. Želio je vidjeti sebe sama umanjena prema veličini ekrana, želio se svesti na sliku, smjestiti unutar ekrana.

Tajnica je čekala na telefonu.

»U redu, slažem se«, reče Chance. »I, što moram učiniti?«

»Ne morate ništa, sir«, reče ona razdragano. Producent će osobno doći po vas da na vrijeme stignete u emisiju. To je program uživo, tako da morate biti ondje pola sata prije početka. Bit ćete glavna atrakcija emisije VEČERAS. Sad ću ih odmah nazvati. Bit će oduševljeni time što ste prihvatili.«

Chance uključi televizor. Pitao se mijenja li se čovjek prije ili poslije pojavljivanja na ekranu. Hoće li se promijeniti zauvijek ili samo dok nastupa? Koji će svoj dio ostaviti za sobom kad program završi. Hoće li nakon emisije biti dva Chancea: jedan Chance koji gleda televiziju i drugi koji se na njoj pojavljuje?

Predvečer Chancea posjeti producent emisije VEČERAS - neki onizak čovjek u tamnu odijelu. Producent objasni da je Predsjednikov govor povećao zanimanje za gospodarske prilike u zemlji... »i budući da u našoj večerašnjoj emisiji ne može sudjelovati

Potpredsjednik«, nastavi on, »bili bismo vam veoma zahvalni kad biste našim gledaocima točno opisali privredno stanje u zemlji. Budući da ste tako bliski s Predsjednikom, upravo ste kao stvoreni za to da naciji dadete objašnjenje. U emisiji možete biti otvoreni koliko vas je volja. Voditelj vas uopće neće prekidati dok budete govorili, ali, ako se bude htio umiješati, dat će vam to na znanje dizanjem lijevog kažiprsta do lijeve obrve. To će biti znak da vam želi postaviti sljedeće pitanje ili pak naglasiti ono što ste upravo rekli.«

»Shvaćam«, reče Chance.

»E, pa, onda, sir, ako ste spremni, možemo krenuti; šminker će vas morati samo malo dotjerati.« Nasmiješi se. »Oh, da, voditelju bi bilo neobično drago da vas upozna prije početka emisije.«

U velikoj limuzini koju je poslala TV-kompanija nalazila su se dva mala televizora. Dok su se vozili Park avenijom, Chance zamoli da se jedan od njih uključi. On i producent šutke su gledali program.

Studio je iznutra izgledao baš kao svi TV-studiji koje je Chance viđao na televiziji. Brzo ga otprate do susjednog ureda i ponude pićem, koje je odbio; umjesto toga popio je šalicu kave. Pojavio se voditelj emisije. Chance ga isti čas prepozna; vidio ga je mnogo puta u emisiji VEČERAS, iako baš nije osobito volio govorne programe.

Dok mu je voditelj neprestano nešto govorio, Chance se pitao što je dalje na redu i kad će stvarno nastupiti na televiziji. Voditelj napokon zašuti, a producent se začas vrati sa šminkerom. Chance je sjedio ispred zrcala dok mu je šminker stavljao na lice sloj smečkastog pudera. »Jeste li već mnogo puta nastupali na televiziji?« - upita ga šminker.

»Ne«, reče Chance, »ali je stalno gledam.«

Šminker i producent uzeše se smijuckati, iz pristojnosti. »Gotovo«, reče šminker; kimnuvši glavom i zatvarajući kutiju s kozmetikom. »Sretno, sir.« Okrene se i ode.

Chance je pričekao u susjednoj prostoriji. U jednom je kutu stajao masivan, glomazan TV-prijemnik. Vidio je kako se na njemu pojavljuje voditelj emisije i najavljuje šou. Publika zaplješće; voditelj se nasmije. Po pozornici su klizile velike, dugonose kamere. Začuje se svirka, te se časkom na ekranu pojavi dirigent, lica razvučena u osmijeh.

Chance se zapanjio vidjevši da televizija može samu sebe oslikavati; kamere su promatrale same sebe i istodobno emitirale program. Taj se autoportret prenosio na TV-ekrane okrenute prema pozornici, u koje je pak gledala publika u studiju. Od svih raznovrsnih stvari na tom svijetu - drveća, trave, cvijeća, telefona, radioaparata, dizala - samo se televizija stalno ogledala u zrcalu, lica ni kruta ni fluidna.

Odjednom se kraj Chancea stvori producent i dade mu znak da ga slijedi. Izišli su kroz vrata i provukli se ispod neke teške zavjese. Chance je čuo kako voditelj emisije izgovara njegovo ime. A onda se, kad se producent udaljio, našao zabljesnut svjetlima. Pred sobom spazi gledatelje; za razliku od publike koju je viđao na vlastitom TV-prijemniku, ovdje nije mogao razabrati pojedinačna lica u masi. Na maloj, četvrtastoj pozornici stajale su tri velike kamere; njemu zdesna, za stolom presvučenim kožom, sjedio je voditelj emisije. On se zadovoljno osmjehne Chanceu, dostojanstveno ustane pa ga predstavi; publika glasno zaplješće. Oponašajući ono što je tako često viđao na televiziji, Chance pođe prema praznom stolcu za stolom. Sjeo je, a isto tako i voditelj. Snimatelji su nečujno uokolo gurali kamere. Voditelj se preko stola nagnuo prema Chanceu.

Sučeljen s kamerama i publikom, koja se sada jedva nazirala u pozadini studija, Chance se posve prepustio onome što sijedi. Sve su mu misli ishlapjele iz glave; sudjelovao je u svemu, a ipak bio nekako odsutan. Kamere su pohlepno lizale obličje njegova tijela, bilježile sve njegove pokrete i bešumno ih nabacivale na milijune TV-ekrana raštrkanih širom svijeta - po stanovima, automobilima, brodovima, avionima, dnevnim i spavaćim sobama. Vidjet će ga znatno više ljudi nego što će ih on ikad uspjeti upoznati, za čitava života. Ljudi koji su ga gledali na svojim televizorima nisu zapravo znali tko im se to obraća s ekrana, a kako bi i mogli kad se nisu nikad s njim upoznali? Televizija je odražavala samo čovjekovu vanjštinu; isto je tako odvajala njegovu sliku od njegova tijela, sve dok je ne bi upile očne duplje gledatelja, te bi nestajala zauvijek, u nepovrat. Okrenut kamerama, s onim njihovim trostrukim, neosjetljivim lećama uperenim prema njemu poput kakvih rila, Chance se za milijune stvarnih ljudi sveo na puku sliku. Oni nikad

neće saznati koliko je on stvaran, zato što se njegovo razmišljanje ne može prenositi preko televizije. I za nj su gledaoci postojali samo kao odrazi njegovih vlastitih misli, kao slike. Nikad neće saznati koliko su stvarni, jer ih nikad nije upoznao i nije znao što misle.

Chance začuje kako voditelj govori: »Mi u studiju veoma smo počašćeni vašim dolaskom, gospodine Chauncey Gardiner, a isto tako, uvjeren sam, i onih više od četrdeset milijuna Amerikanaca koji redovito gledaju emisiju VEČERAS. Napose smo vam zahvalni što ste u zadnji čas uskočili umjesto potpredsjednika vlade, kojega je, nažalost, neodgodiv posao spriječio da večeras bude s nama!« Voditelj načas zastane; u studiju zavlada potpuna tišina. »Bit ću otvoren, gospodine Gardiner. Slažete li se s Predsjednikovim stavom o stanju u našem gospodarstvu?«

»Kojim stavom?« upita Chance.

Voditelj se znalački smješкао. »Stavom koji je Predsjednik danas poslijepodne iznio u svom značajnom govoru u Financijskom institutu Amerike. Prije nego što je održao govor, Predsjednik se, među ostalim svojim financijskim savjetnicima, konzultirao i s vama!«

»Da...?« - upita Chance.

»Evo što želim time reći...« Voditelj tu zapne i baci pogled na svoje bilješke. »Ovaj... da vam dam jedan primjer: Predsjednik je gospodarstvo naše zemlje usporedio s vrtom i dao na znanje da nakon razdoblja opadanja prirodno slijedi doba bujanja...«

»Vrlo dobro poznam vrt«, odrješito reče Chance. »U njemu sam radio cijelog svog života. Dobar je to vrt, i zdrav, drveće u njemu zdravo je, a isto tako i grmlje i cvijeće, dokle god ga se bude obrezivalo i zalijevalo u pravo vrijeme. Vrt treba marljivo obrađivati. Slažem se s Predsjednikom: sve će se u njemu ponovno razbujati kad za to dođe vrijeme. A još uvijek ima dosta mjesta i za nova stabla i sve moguće vrste cvijeća.«

Dio publike prekine ga pljeskom, a drugi povicima negodovanja. Pogledavši u monitor koji mu je stajao zdesna, Chance ugleda vlastito lice preko cijelog ekrana. Vidjela su se i neka lica iz publike - očito su mu odobravalala; druga su pak bila ljutita. Na ekranu se ponovno pojavi voditeljevo lice, pa Chance odvratila pogled s monitora i okrene se prema njemu.

»E da, gospodine Gardiner«, reče voditelj, »to ste stvarno dobro rekli, a ujedno je to i poticaj svima nama koji ne kanimo udariti u žalopojke niti zlorado uživati u najcrnijim prognozama. Dajte da budemo jasni, gospodine Gardiner. Znači, po vašem mišljenju, usporavanje ekonomskog rasta i tendencija pada na burzi, porast nezaposlenosti... vi, dakle, vjerujete da je sve to tek jedna faza, jedna sezona, da se tako izrazim, u rastu vrta...«

»U vrtu sve raste... ali prije toga mora sve uvenuti; s drveća mora otpasti lišće da bi izbilo novo, i da bi ono postalo sve deblje i jače i više. Neka stabla usahnu, ali ih onda zamjenjuju nove mladice. Vrtovi se moraju pažljivo obrađivati. No, ako volite svoj vrt, onda vam nije teško u njemu raditi i čekati. A onda, kad nastupi pravo godišnje doba, možete biti sigurni da ćete ga vidjeti kako cvate.«

Chanceove posljednje riječi zagluši uzbuđen žamor publike. Iza njega članovi orkestra zalupkaše po svojim instrumentima; nekolicina naglas kliknu: »Bravo!« Chance pogleda na monitor pokraj sebe i ugleda vlastito lice, pogleda uperena u stranu. Voditelj podiže ruku da stiša publiku, ali se pljesak nastavi, narušen tek pokojim zviždukom. Polagano ustane i mahnu Chanceu da mu se pridruži na sredini pozornice, gdje ga razmetljivo zagrlji. Aplauz postade upravo zaglušan. Chance je ondje stajao ne znajući što bi. Dok se buka stišavala, voditelj uze Chancea za ruku i reče: »Hvala vam, najljepša vam hvala, gospodine Gardiner. Našoj je zemlji prijeko potreban upravo takav duh kao što je vaš. Nadajmo se da će on biti vjesnik proljeća u našoj ekonomiji. Dakle, još vam se jednom zahvaljujem gospodine Chauncey Gardineru, poznavaoče financija, predsjednički savjetniče i istinski državniče!«

Otprati Chancea do zavjese, gdje ga producent srdačno primi za ruku. »Bili ste sjajni, sir, baš sjajni!« - usklikne producent. »Već sam gotovo tri godine producent ovog šoua i ne sjećam se da je ikad bilo ovako. Mogu vam reći da je šef uistinu ushićen. Bilo je tako izvrsno da ne može bolje!« Povede Chancea do stražnjeg dijela studija.

Nekoliko mu namještenika oduševljeno domahnu, dok mu neki drugi okrenuše leđa.

Poslije večere sa ženom i djecom, Thomas Franklin se vrati u svoj kabinet da radi. U kancelariji jednostavno ne bi stigao dovršiti posao,

osobito sad, kad je njegova pripravnica, gospođica Hayes, bila na godišnjem odmoru.

Radio je sve dok mu nije popustila pažnja, a onda ode u spavaću sobu. Žena mu je već bila legla u krevet i gledala TV-komentar o Predsjednikovu govoru. Dok se razodijevao, Franklin baci pogled na televizor. U posljednje dvije godine Franklinove dionice na burzi bile su pale na trećinu svoje vrijednosti, ušteđevinu je potrošio, a i njegov se udio u profitu tvrtke odnedavna smanjio. Nije ga baš ohrabrio Predsjednikov govor, pa se nadao da će mu Potpredsjednik ili, u njegovoj odsutnosti, taj neki Gardiner pokazati izlaz iz nevolje. Nespretnim se trzajem oslobodi hlača i ne potrudi se objesiti ih na automatsko glačalo za hlače koje mu je žena poklonila za rođendan, pa sjedne na krevet da gleda emisiju VEČERAS, koja je upravo počinjala.

Voditelj najavi Chaunceyja Gardinera. Gost emisije istupi naprijed. Slika je bila oštra, a boja vjerna. No čak i prije nego što se lice potpuno jasno vidjelo na ekranu, Franklinu se učini da je tog čovjeka već negdje vidio. Je li to bilo na televiziji, u jednom od onih opširnih intervjua, kada neumorne kamere otkrivaju čovječje lice i tijelo pod svim mogućim kutovima? Možda je Gardinera negdje čak i osobno upoznao. Bio mu je nekako poznat, osobito po svom načinu odijevanja.

Toliko je bio zaokupljen pokušajem da se sjeti kada je upoznao tog čovjeka da uopće nije čuo što je Gardiner rekao i što je zapravo navelo publiku da onako burno plješće.

»Što je to rekao, draga?« - upita on ženu.

»Ti boga!« - reče, »pa kako to da nisi slušao? Upravo je rekao da je s gospodarstvom sve u redu. Da mu ono dođe nešto kao vrt: znaš, sve raste i vene. Gardiner tvrdi da će sve biti dobro.« Sjedila je u krevetu i potišteno gledala u Franklina. »Rekla sam ti da ne trebamo odustajati od prava na kupnju kuće u Vermontu niti odgađati ono krstarenje. To je baš tipično za tebe - da prednjačiš u panici! Ha! A lijepo sam ti govorila! To u vrtu samo je blagi mraz!«

Franklin se još jednom rastreseno zagleda u ekran. Kad i gdje je, kvragu, već vidio tog tipa?

»Bogme je taj Gardiner baš čovjek i pol«, razglabala je njegova žena. »Muževan, fino dotjeran, ugodna glasa; nešto između Teda

Kennedyja i Caryja Granta.^[5] Nije nikakav nazovi-idealist niti kompjutorizirani tehokrat!«

Franklin posegne za pilulama za spavanje. Bilo je kasno, i on je bio umoran. Možda je pogriješio kad je odabrao odvjetničko zvanje. Biznis... financije... Wall StrE.E.t; to je možda bolje. Ali, s četrdeset je godina bio prestar da se ponovno upušta u rizik. Zavidio je Gardineru na njegovoj vanjštini, uspjehu, samopouzdanju. »Poput vrta.« Glasno uzdahnu. Naravno. Samo kad bi čovjek mogao u to povjerovati!

Na putu kući iz studija, dok je u limuzini gledao TV, Chance ugleda svog voditelja s novim gostom, nekom glumicom raskošnih oblina u gotovo prozirnoj toaleti. Čuo je kako i voditelj i gošća spominju njegovo ime; glumica se svaki čas smijuckala i izjavljivala da se njoj Chance učinio zgodan i strašno muževan.

U Randovoj kući jedan od slugu pohrli van da mu otvori vrata.

»Održali ste sjajan govor, gospodine Gardiner.« Otpratio je Chancea do dizala.

Drugi sluga otvori vrata dizala. »Hvala vam, gospodine Gardiner«, reče. »Naprosto vam hvala. To vam kaže priprost čovjek koji se u životu nagledao svega i svačega.«

U liftu se Chance zagledao u mali, prijenosni televizor ugrađen u bočnu stijenku. Emisija VEČERAS još je uvijek bila u punom jeku. Domaćin je sad razgovarao sa sljedećim gostom, nekim pjevačem zraslim u gustu bradu, i Chance ponovno začu kako spominju njegovo ime.

Na katu ga je dočekala Randova tajnica: »Vaš je nastup uistinu bio izuzetan, gospodine«, reče ta ženska. »Još nikad nisam vidjela nikog tako ležernog, tako vjernog samom sebi. Hvala Bogu da u ovoj zemlji još uvijek ima ljudi poput vas. Oh, da, kad je već o tome riječ, gospodin Rand vas je vidio na televiziji pa je molio da svakako navratite do njega kad se vratite, iako se baš ne osjeća najbolje.«

Chance uđe u Randovu spavaću sobu. »Chauncey«, reče Rand, s naporom se uspravljajući u svom golemom krevetu. »Daj da ti od srca čestitam! Izvrsno si govorio, izvrsno! Nadam se da su te gledali širom zemlje!« Poravna pokrivač. »Imaš velik dar... da se ponašaš prirodno, a to je rijedak talent i istinsko obilježje velikog lidera.

Govorio si slikovito i smiono, a ipak nisi zapadao u moraliziranje. Sve što si rekao pogađalo je u samu srž stvari.«

Šutke se zagledaše jedan u drugog.

»Chauncey, prijatelju dragi«, nastavi Rand, ozbiljno, gotovo sa strahopoštovanjem. »Možda će te zanimati činjenica da je E.E. predsjednica Odbora za gostoprimstvo u Ujedinjenim narodima. Red je da se sutra pojavi na primanju u UN-u. Budući da je ja neću moći pratiti, molio bih te da odeš s njom umjesto mene. Mnogima će se tvoj govor još uvijek motati po glavi, i znam da će ih sva sila željeti da te upozna. Je li da ćeš je otpratiti?«

»Da, naravno. Bit će mi drago da E.E. pravim društvo.«

Načas je Rand djelovao nekako ošamućeno, kao da je sav pretrnuo. Navlaži usne; pogled mu je besciljno bludio po sobi. Onda ga usredotoči na Chancea. »Hvala ti, Chauncey. I... da ti kažem, onako usput«, izusti tiho, »ako mi se bilo što dogodi, molim te pobrini se za nju. Potreban joj je netko kao ti... prijeko potreban.«

Rukovali su se i oprostili. Chance ode u svoju sobu.

U avionu, kojim je iz Denvera letjela natrag u New York, E.E. je sve više i više mislila na Chancea. Pokušavala je naći neku nit koja bi povezivala događaje u protekla dva dana. Sjetila se da se baš nije doimao iznenađeno kad ga je prvi put ugledala, poslije one prometne nezgode; lice mu nije odavalo ništa, ponašanje mu je bilo staloženo i suzdržano. Vladao se kao da je unaprijed znao da će ga snaći ta prometna nezgoda i bol, pa čak i to da će se pojaviti ona.

Prošla su dva dana, a ona još uvijek nije znala tko je on i odakle je. Uporno je izbjegavao razgovor o sebi. Dan prije toga, dok je posluga jela u kuhinji a Chance spavao, ona je pažljivo pregledala sve njegove stvari, ali među njima nije bilo nikakvih dokumenata, nikakvih čekova, novca, niti kreditnih kartica; čak nije mogla naći niti kakvu otrgnutu staru ulaznicu za kazalište. Čudila se da on tako putuje. O njegovim se osobnim stvarima po svojoj prilici brinula neka tvrtka ili banka koja mu je uvijek stajala na raspolaganju. Bilo je, naime, očito da je to imućan čovjek. Odijela su mu bila krojena od veoma kvalitetnog sukna, košulje sašivene od najfinije svile, a cipele pravi ručni rad od najmekše kože. Kovčeg mu je bio gotovo nov, iako je po obliku i bravi model bio zastario.

Nekoliko ga je puta pokušala ispitivati o njegovoj prošlosti. On bi se poslužio kojom od svojih omiljenih poredbi uzetih iz televizije ili iz svijeta prirode; nagađala je da ga muči neki poslovni gubitak, ili čak bankrot - danas tako česta pojava - a možda se razočarao u ljubavi neke žene! Možda je, onako iznenada, odlučio napustiti tu ženu pa se još uvijek pitao treba li se vratiti. Negdje je u ovoj zemlji postojala sredina kojoj je pripadao, mjesto gdje se nalazio njegov dom i posao, njegova prošlost.

Nije spominjao nikakva imena niti aludirao na bilo kakva mjesta i događaje. Uistinu, nije se mogla sjetiti da je upoznala ikog drugog tko se toliko pouzdaje u sama sebe. Već je samo Gardinerovo ponašanje odavalo društveno samopouzdanje i materijalnu sigurnost.

Nije mogla opisati osjećaje koje je u njoj pobudio. Bila je svjesna toga da joj u njegovoj blizini srce jače kuca, svjesna da joj je njegov lik stalno na pameti i da teško uspijeva razgovarati s njim mirnim i suzdržanim tonom. Željela je proniknuti u njega i sva se prepustiti toj spoznaji. Razbudio je svu mnogostrukost njezine ličnosti. Pa ipak, ni u jednom od njegovih postupaka nije mogla otkriti nikakav motiv, a na trenutak ga se čak i uplašila. Od samog je početka opazila koliko se silno trudio da se iz razgovora s njom ili kim drugim ne može pročitati njegovo mišljenje o njoj, o bilo kome, ili, štoviše, o bilo čemu.

Međutim, za razliku od drugih muškaraca s kojima je bila prisna, Gardiner je nije ni obuzdavao ni odbijao. Uzbuđivala ju je pomisao da ga osvoji ili navede da izgubi svoj mir. Što je bio povučeniji, to je jače željela da je motri i uoči njenu žudnju, da u njoj nasluti podatnu ljubavnicu. Zamišljala je kako s njim vodi ljubav - raspojasano, razvratno, bez suzdržavanja i stidljivosti.

Te je večeri kasno stigla kući te nazvala Chancea i upitala smije li k njemu u sobu. On je pozove.

Izgedala je umorno. »Tako mi je žao što sam morala oputovati. Nisam vas, nažalost, vidjela na televiziji i jako ste mi nedostajali«, promrmlja ona bojažljivo.

Sjedne na rub kreveta; Chance se odmakne da za nju načini više mjesta.

Ona podigne kosu s čela, pa ga, sve šutke promatrajući, uhvati za ruku. »Ma, molim vas... nemojte tako bježati od mene! Nemojte!«

Nepomično je tako sjedila, a glava joj je klonula na Chanceovo rame.

Chance se sav smeo: očito nije mogao nikamo uteći. Pokušao se prisjetiti prizora na televiziji u kojima bi se žena primicala muškarcu na kauču ili krevetu ili u autu. Obično bi se, ubrzo zatim, tijesno pripili jedno uz drugo, a često bi bili djelomično razodjeveni. Ljubili bi se i grlili. Ali se na TV-u nikad nije vidjelo kamo to vodi: na ekranu bi se pojavljivala posve nova slika: a zagrljaja muškarca i žene kao da nikad i nije bilo. A ipak bi se, Chance je to znao, ta prisnost mogla pretvoriti u neke druge kretnje i daljnje zbližavanje. Chance se blijedo sjećao nekog servisera koji je, godinama prije toga, dolazio Starome u kuću da pregleda peć za spaljivanje smeća. Kad bi završio posao, znao je izići u vrt i popiti pivo. Jednom je Chanceu pokazao čitav niz malih fotografija koje su prikazivale potpuno golog muškarca i ženu. Na jednoj od tih fotografija žena je držala u ruci muškarčev neprirodno dugačak i nabrekao ud. A na jednoj drugoj, taj se ud izgubio među njezinim nogama.

Dok je serviser pričao o tim fotografijama i onome što prikazuju, Chance ih je pažljivo proučavao. Te slike na papiru ponešto su ga uznemirile: na televiziji nikad nije viđao te neprirodno povećane, skrivene muške i ženske dijelove tijela ili takve smiješne zagrljaje. Kad je serviser otišao, Chance kleknu da razgleda vlastito tijelo. Ud mu je bio malen i mlohav; nije se ni najmanje izduživao. Serviser je uporno tvrdio da u tom udu raste sjemenje i da ono štrcne van kad god se čovjek preda užitku. Iako je Chance dirkao i trljao svoj ud, ništa pritom nije osjetio; čak i rano izjutra, kad bi se probudio i primijetio da je nešto povećan, njegov se ud nikad ne bi ukrutio: nije mu pružao nikakav užitak.

Kasnije je Chance pokušao shvatiti vezu (ako je uopće ima) između ženskog spolovila... i rađanja djece... U nekim je od TV-serija o liječnicima, bolnicama i operacijama Chance često viđao prikaz te tajne rađanja: majčinog bola i muke, očeve radosti i ružičastog, mokrog tijela novorođenčeta. Ali nikad nije vidio nijednu emisiju koja bi objasnila zašto neke žene rađaju, a druge ne. Chance je nekoliko puta pao u napast da o tome pita Louise, ali se onda predomislio.

Umjesto toga, neko je vrijeme pažljivije gledao televiziju. S vremenom je na to zaboravio.

E.E. mu je stala rukom prelaziti preko košulje. Ruka joj je bila topla; onda mu dotakne bradu. Chance se i ne pomakne. »Ti sigurno znaš«, šapnu E.E., »da bih željela da mi, ti i ja, postanemo vrlo bliski...« Odjednom brizne u plač, poput djeteta. Jecajući i brišući nos, izvadi rupčić i otare oči, ali je i dalje plakala.

Chance pomisli da je nečim izazvao njezinu tugu, ali nije znao čime. Zagrlji E.E.. A ona se, kao da je očekivala njegov dodir, svom težinom natisne na nj, te se oboje izvrnu na krevet. E.E. se nagnu preko njegovih grudi, dodirujući mu lice kosom. Ljubila ga je po vratu i čelu; ljubila po očima i ušima. Koža mu je bila sva vlažna od njezinih suza, a Chance je udisao njezin parfem, i sve to vrijeme mislio što da radi dalje. U taj mah njezina mu ruka prijeđe preko struka, te Chance osjeti kako ga pipka po bedrima. Čas zatim ruka se povukla. E.E. više nije plakala; ležala je pokraj njega, nepomično i smireno.

»Zahvalna sam ti, Chauncey«, reče. »Ti si čovjek koji se zna savladati. Ti znaš da bih ti se, na samo jedan dodir tvoje ruke, jedan jedincati, posve podala. Ali ti ne želiš iskorištavati svog bližnjeg«, dala se na razmišljanje. »U neku ruku i nisi pravi Amerikanac. Više si poput nekog Europljanina, znaš.« Nasmiješila se. »Želim time reći da, za razliku od drugih muškaraca s kojima sam bila, ti ne izvodiš tipične američke trikove, onako u stilu 'sad smo sami u tami', sve ono pipkanje, ljubakanje, škakljanje, milovanje, grljenje: ono sramežljivo zaobilazno napredovanje prema cilju, od kojega se strepi, a tako ga se silno želi.« Ona zastane. »Kako si samo pametan, kakav mozak, kad želiš osvojiti ženu tako da to proizide iz same njezine nutrine, kad želiš u njoj razbukitati potrebu i žudnju i čežnju za tvojom ljubavi?«

Chancea je zbunilo kad je rekla da on zapravo nije Amerikanac. Zašto je to rekla? Na televiziji je često viđao one zamazane, kosmate i bučne muškarce i žene koji su otvoreno izjavljivali da su antiamerički raspoloženi, ili bi to za njih tvrdila policija, dobro odjeveni vladini funkcionari ili biznismeni, uredno dotjerani ljudi koji su sebe nazivali Amerikancima. Na televiziji su takvi sukobi često završavali upotrebom sile, krvoprolićem i smrću.

E.E. ustane i poravna odjeću. Pogleda ga; u njezinom pogledu nije bilo neprijateljstva. »Da ti otvoreno kažem, Chauncey«, reče ona, »ja te volim. Volim te i želim. I jasno mi je da ti to znaš, pa sam ti zahvalna što si odlučio da pričekaš dok... dok...«, tražila je pravu riječ, ali je nije mogla naći. Iziđe iz sobe. Chance se dignu i poravna kosu. Sjedne za svoj pisaći stol i uključi TV. Slika se odmah pojavi.

Pet

BIO JE ČETVRTAK. Čim je otvorio oči, Chance uključi televizor pa telefonira u kuhinju da mu posluže zajutak.

Sobarica unese uredno složen poslužavnik. Reče mu da se stanje gospodina Randa pogoršalo, da su pozvana još dva liječnika, koji bdiju uz njega sve od ponoći. Preda Chanceu hrpu novina i natipkanu poruku. Chance nije znao tko mu je šalje.

Upravo je završio s jelom kad ga nazove E.E.. »Chauncey - dragi - jesi li dobio moju poruku? I, jesi li vidio jutrošnje novine?« Usklikne: »Izgleda da te opisuju kao jednog od glavnih tvoraca Predsjednikova govora o ekonomskim smjernicama. A odmah uz Predsjednikov govor citiraju tvoje komentare u emisiji VEČERAS. Oh, Chauncey, bio si divan! Ostavio si tako snažan dojam čak i na Predsjednika.«

»Sviđa mi se Predsjednik«, reče Chance.

»Čujem da si na televiziji bio naprosto fantastičan! Svi te moji prijatelji žele upoznati. Chauncey, ti danas poslijepodne svakako ideš sa mnom na to primanje u UN, zar ne?«

»Da, vrlo rado.«

»Baš si zlatan! Nadam se da sve to neće za tebe biti prevelika gnjavaža. Ne moramo ostati dokasna. Poslije primanja možemo, ako hoćeš, skoknuti do nekih mojih prijatelja: priređuju veliki banket.«

»Idem s tobom, vrlo rado.«

»Ah, baš se veselim!« - ciknu E.E.. Spusti glas: »Možemo se vidjeti? Tako sam te se silno zaželjela...«

»Da, svakako.«

Uđe u sobu, sva zajapurena. »Moraš mi reći nešto što je za mene vrlo važno, a ja ti moram gledati ravno u oči dok te to molim«, reče ona, pa se zaustavi da nađe pravu riječ. »Pitam se bi li pristao da ostaneš ovdje s nama, Chauncey, bar još neko vrijeme. Mom se pozivu pridružuje i Ben.« Nije pričekala da joj odgovori. »Razmisli o tome! Možeš stanovati s nama u kući. Chauncey, molim te, nemoj odbiti! Benjamin je teško bolestan; kaže da se osjeća mnogo sigurnije kad si i ti pod istim krovom«. Ona ga objuči i čvrsto privine svoje tijelo uz njegovo. »Chauncey, najmiliji moj, moraš, naprosto moraš«, šaptala je. Nije mogla zatomiti drhtaj u glasu. Chance pristane.

E.E. ga zagrl i poljubi u oba obraza, a onda se otrgne od njega i uze vrtjeti po sobi. »Znam! Moramo ti naći tajnicu. Sad, kad su u tebe uprte oči javnosti, trebat će ti netko iskusan da ti pomaže u poslu i prorešeta tvoje posjetitelje, pa te tako štiti od ljudi s kojima se ne želiš vidjeti niti s njima razgovarati. Možda već imaš nekoga na umu? Nekoga tko je kod tebe već radio?«

»Ne«, odgovori Chance, »nemam.«

»Onda se odmah dajem u potragu za nekim«, reče ona, nekako promuklo.

Prije objeda, dok je Chance gledao program na televiziji, E.E. ga nazove u sobu. »Chauncey, nadam se da ti ne smetam«, reče odmjerenim glasom. »No htjela bih da se upoznaš s gospođom Aubrey koja je sa mnom ovdje, u biblioteci. Ona bi željela da je uzmeš u obzir za mjesto privremene tajnice dok ne nađemo stalnu. Možeš li se odmah vidjeti s njom?« »Da, mogu«, reče Chance.

Kad je Chance ušao u biblioteku, ugleda neku sijedu ženu kako sjedi na sofi pokraj E.E.. E.E. ih upozna.

Chance se rukuje s gospođom Aubrey i sjedne. Pred njezinim ispitivačkim pogledom zabubnja prstima po pisaćem stolu. »Gospođa Aubrey je kao tajnica godinama bila desna ruka gospodina Randa u Prvoj američkoj financijskoj korporaciji«, naglasi E.E..

»A, tako«, prihvati Chance.

»Gospođa Aubrey ne bi htjela u mirovinu - ona uistinu nije tip za to.« Chance nije na to imao što reći. Palcem je trljao obraze. E.E. povuče gore ručni sat, koji joj je bio skliznuo niz ruku.

»Ako to želiš, Chauncey«, nastavi E.E., »gospođa Aubrey može odmah nastupiti...«

»Dobro«, reče on napokon. »Nadam se da će se gospođi Aubrey posao ovdje svidjeti. Ovo je fina kuća.«

E.E. potraži njegov pogled preko pisaćeg stola. »U tom slučaju«, reče, »to je riješeno. A sad, bježim! Moram se odjenuti za primanje. Razgovarat ćemo kasnije, Chauncey.«

Chance je promatrao gospođu Aubrey. Bila je okrenula glavu u stranu i doimala se nekako sjetnom. Nalikovala je na neki osamljeni maslačak.

Svidjela mu se. Nije znao što bi rekao. Pričekao je da gospođa Aubrey progovori prva. Ona najzad uhvati njegov pogled i izusti tiho: »Možda bismo mogli početi. Ako biste izvoljeli nabaciti u glavnim crtama kakvog su karaktera vaš posao i društvene djelatnosti...«

»Molim vas da o tome razgovarate s gospodinom Random«, reče Chance, ustajući.

Gospođa Aubrey hitro ustane. »Ja vam, u svakom slučaju, stojim na raspolaganju, sir. Moj se ured nalazi tik do ureda privatne tajnice gospodina Randa.«

Chance reče: »Još vam se jednom zahvaljujem«, pa iziđe iz sobe.

Na proslavi u Ujedinjenim narodima Chancea i E.E. dočekaju članovi Odbora za dobrodošlicu UN-a te ih otprate do jednog od najistaknutijih stolova. Priđe im Glavni tajnik UN-a, pozdravi E.E. poljubivši joj ruku i pitajući je za Randovo zdravlje. Chance se nije mogao sjetiti da je tog čovjeka ikad vidio na televiziji.

»A ovo je gospodin Chauncey Gardiner«, reče E.E. Glavnom tajniku, »Benjaminov jako dobar prijatelj.«

Njih se dvojica rukuju. »Poznam tog gospodina«, reče Glavni tajnik, i dalje nasmiješen. »Sinoć sam se uistinu divio nastupu gospodina Gardinera na malom ekranu. Počašćen sam vašom prisutnošću, sir.«

Svi sjedoše, uđoše konobari s kanape-sendvičima od kavijara, lososa i jaja, te poslužavnicima krcatim čašama šampanjca; svuda uokolo vrzmali su se fotografi i škljocali fotoaparatom. Stolu priđe neki visok čovjek rumena lica pa se Glavni tajnik digne kao podboden. »Gospodine ambasadore«, reče, »baš lijepo od vas što ste nam se pridružili.« Okrene se E.E.. »Čast mi je predstaviti vam njegovu ekscelenciju, Vladimira Skrapinova, ambasadora Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika.«

»Gospodin ambasador i ja već smo imali čast upoznati se, zar ne?« - osmjehnu se E.E.. »Sjećam se srdačne razmjene misli između gospodina Randa i ambasadora Skrapinova prije dvije godine u Washingtonu.« Zastane malko. »Nažalost, gospodin Rand je bolestan te se danas morao lišiti zadovoljstva da bude ovdje, u vašem društvu.« Skrapinov se srdačno nakloni, sjedne i uze glasno razgovarati s E.E. i Glavnim tajnikom. Nešto kasnije Glavni tajnik diže se od stola i ponovno izrazi svoje zadovoljstvo što je upoznao

Chancea, pa se oprost i ode. E.E. ugleda svog starog prijatelja, ambasadora Venezuele, koji je upravo tuda prolazio, ispriča se te mu priđe.

Sovjetski ambasador primakne stolac bliže Chanceovu. Bljesnuše fleševi fotoreportera. »Žao mi je što se prije nismo upoznali«, reče. »Gledao sam vas u emisiji VEČERAS i moram priznati da sam s velikim zanimanjem slušao kako izlažete svoju realističnu filozofiju. Ne čudi me što ju je vaš Predsjednik tako brzo prihvatio.« Primakne stolac još bliže. »Nego, recite mi, gospodine Gardiner, kako je naš zajednički prijatelj, gospodin Rand? Čujem da je uistinu teško bolestan. Nisam htio uznemiriti gospođu Rand ispitujući je o pojedinostima.«

»Bolestan je«, reče Chance. »Nikako mu nije dobro.«

»Da, tako sam čuo i shvatio«. Ambasador kimnu, pažljivo gledajući u Chancea. »Gospodine Gardiner«, reče, »želim otvoreno razgovarati s vama. S obzirom na ozbiljnost gospodarskih prilika u vašoj zemlji, jasno je da ćete biti pozvani da preuzmete važnu ulogu u vladi. Zamijetio sam u vas određenu... suzdržanost u vezi s političkim pitanjima. Ali, gospodine Gardiner, na kraju krajeva... ne bismo li se mi, diplomati, i vi, biznismeni, češće mogli naći? Pa mi baš i nismo tako daleko jedni od drugih, baš i nismo.«

Chance prijede rukom preko čela. »Pa i nismo«, reče. »Naši se stolci gotovo dodiruju.«

Ambasador se glasno nasmija. Fotoreporteri škljocnuše. »Bravo, izvrsno!« - uskliknu. »Naši se stolci doista gotovo dodiruju! I, k tome, kako da se izrazim - obojica želimo i dalje sjediti na njima, zar ne? Nijedan od nas ne želi ostati bez stolca na kojem sjedi, jesam li u pravu? Slažete se? Dobro! Izvrsno! Jer, ako jedan ode, ode i drugi i onda - bum! - padnemo obojica, a nitko ne želi pasti prije reda, ha?« Chance se nasmiješi, a ambasador se još jednom glasno nasmije.

Skrapinov se odjednom nagne prema njemu. »Recite mi, gospodine Gardiner, volite li, kojim slučajem, Krilovljeve basne? Pitam vas to, jer imate u sebi nešto upravo krilovljevsko.«

Chance se osvrne oko sebe i opazi da njega i Skrapinova snimaju filmske kamere. »Nešto krilovljevsko? Stvarno?« - upita, pa se nasmiješi.

»Znao sam to, znao!« - gotovo zaurla Skrapinov. »Znači, poznat vam je Krilov!« Zastane, a onda nešto brzo izgovori na stranom jeziku. Riječi su zvučale meko, a ambasadorovo lice poprimi izraz neke životinje. Chance, kome se još nikad nitko nije obratio na stranom jeziku, uzvije obrve pa prasne u smijeh. Ambasador ga zapanjeno pogleda. »Oho... oho! Bio sam u pravu, zar ne? Gospodine Gardiner, moram vam priznati da sam sve vrijeme to i mislio. Na prvi pogled prepoznam obrazovana čovjeka.« Chance je taman zaustio da to zaniječe kadli ambasador namignu. »Cijenim vašu diskreciju.« Ponovno se obrati Chanceu na stranom jeziku; ovaj put Chance nije reagirao.

Upravo se tada E.E. vrati za stol u društvu dvaju diplomata koje predstavi kao Gaufridija, koji je *député*^[6] iz Pariza i njegovu ekscelenciju grofa von Brockburga-Schulendorfa iz Zapadne Njemačke. »Benjamin i ja«, prebiralala je po uspomenama, »imali smo čast da posjetimo grofov drevni dvorac blizu Munchena...«

Muškarci sjednu, dok su fotografi i dalje snimali. Von Brockburg-Schulendorf se smješкао, čekajući da Rus povede razgovor. Skrapinov mu je uzvraćao smiješkom. Gaufridi preleti pogledom od E.E. do Chancea.

»Gospodin Gardiner i ja«, poče Skrapinov, »upravo smo razgovarali o tome kako nas obojicu oduševljavaju ruske basne. Čini se da je gospodin Gardiner nezasitan čitatelj i poštovalac naše poezije, koju, usput budi rečeno, čita u izvorniku.«

Nijemac primakne svoj stolac bliže Chanceu. »Dopustite, gospodine Gardiner, da vam kažem koliko sam se divio vašem naturalističkom prilazu politici i ekonomiji u onom vašem nastupu na televiziji. Razumije se, sad kad znam da ste takav poznavalac lijepe književnosti, čini mi se da mogu kudikamo bolje shvatiti vaše primjedbe.« Pogleda u ambasadora pa podiže oči prema stropu. »Ruska književnost«, izjavi, »nadahnula je neke od najvećih umova našeg vremena.«

»A o njemačkoj književnosti da i ne govorimo!« - usklikne Skrapinov. »Dragi moj grofe, da vas samo podsjetim kako je Puškin do kraja života obožavao vašu književnost. Uostalom, kad je Puškin preveo *Fausta* na ruski, Goethe mu je poslao svoje vlastito pero. A

da i ne spominjem Turgenjeva, koji se nastanio u Njemačkoj, pa ljubav Tolstoja i Dostojevskog prema Schilleru.«

Von Brockburg-Schulendorf kimnu. »Da, no može li se uopće izmjeriti utjecaj ruskih klasika na Hauptmanna, Nietzschea i Thomasa Manna? A što je s Rilkeom: kako je često Rilke izjavljivao da mu je sve što je englesko strano, dok sve rusko predstavlja njegovu pradamaju...?«

Gaufridi naglo iskapi čašu šampanjca. Lice mu se zajapurilo. Nagnu se preko stola prema Skrapinovu. »Kad smo se prvi put upoznali, u Drugom svjetskom ratu«, reče on, »i vi i ja bili smo u uniformama i borili se protiv zajedničkog neprijatelja, najljućeg u povijesnim analima naših zemalja. Izmjenjivati književne utjecaje nešto je sasvim drugo nego zajedno liti krv.«

Skrapinov se kiselo nasmiješi. »Ali, gospodine Gaufridi«, reče, »vi govorite o ratnim danima prije mnogo, mnogo godina - o jednom posve drugom vremenu. Danas su naše uniforme i odličja pohranjeni po muzejima. Danas, mi smo... mi smo borci za mir.« Tek što je to izrekao, Von Brockburg-Schulendorf ispriča se društvu; naglo ustane od stola, poljubi E.E. u ruku, rukuje se sa Skrapinovima i Chanceom pa se, naklonivši se prema Francuzu, udalji velikim koracima. Fotografiji ponovno zaškljocaše.

E.E. zamijeni mjesto s Francuzom tako da ona i Chance mogu sjediti jedno uz drugo. »Gospodine Gardiner«, krotko zausti *député*, kao da se ništa nije dogodilo. »Slušao sam Predsjednikov govor u kojemu se poziva na konzultacije s vama. Mnogo sam čitao o vama, a imao sam zadovoljstvo i gledati vas na televiziji.« Pripali dugačku cigaretu koju je pažljivo gurnuo u usnik. »Iz riječi ambasadora Skrapinova shvatio sam da ste, između ostalih svojih znanja, također veoma književno naobraženi.« Pozorno se zagleda u Chancea. »Dragi moj gospodine Gardiner, katkada jedino prihvaćajući basne kao da su realnost možemo malko uznapredovati putovima vlasti i mira...« Chance podigne čašu. »Vjerojatno vas neće iznenaditi«, nastavi, »da je razvoj Prve američke financijske korporacije od najvećeg interesa za mnoge naše industrijalce, financijere i članove vlade. Sve otkako se naš zajednički prijatelj, Benjamin, razbolio, njihov je uvid u kurs koji će korporacija slijediti donekle... da tako kažemo... opstruiran.« Zaustavi se, no Chance ne reče ništa. »Drago

nam je što čujemo da biste vi mogli doći na Randovo mjesto, ako Benjamin ne ozdravi...«

»Benjamin će ozdraviti«, reče Chance. »Tako je rekao Predsjednik.«

»Nadajmo se«, izjavi Francuz. »Nadajmo se. Pa ipak, nitko od nas, pa čak ni Predsjednik, ne može u to biti posve siguran. Smrt uvijek vreba tu, oko nas, i nikad ne znaš kada će ugrabiti...«

Gaufridija u pola riječi prekine odlazak sovjetskog ambasadora. Svi ustanu. Skrapinov se postrance približi Chanceu. »Bilo je neobično zanimljivo upoznati se s vama, gospodine Gardiner«, reče potihom. »I neobično poučno. Dođete li kad u našu zemlju, mojoj će vladi biti osobita čast da vam pruži gostoprimstvo.« Stisnu Chanceovu ruku dok su se filmske kamere okretale, a fotoreporter snimali.

Gaufridi je sjedio za stolom s Chanceom i E.E..

»Chauncey«, reče E.E., »mora da si se uistinu beskrajno dojmio našeg ruskog prijatelja. Šteta što tu nije bio Benjamin da to vidi - on tako uživa u političkim razgovorima.« Približi glavu Chancevoj. »Nije nikakva tajna da si sa Skrapinovima govorio ruski - nisam znala da govoriš taj jezik! Pa to je nevjerojatno!«

Gaufridi promrmlja: »U današnje je vrijeme itekako korisno znati ruski. Govorite li i koji drugi jezik, gospodine Gardiner?«

»Gospodin Gardiner je skroman čovjek«, istrča se E.E.. »On se ne razmeće svojim vještinama. Svoje znanje drži za sebe!«

Priđe im neki visoki čovjek da se pozdravi s E.E.: Lord Beauclerk, predsjednik Upravnog odbora *British Broadcasting Corporation*.

»Neobično mi se svidjela neuvijenost vaše izjave na televiziji. Vrlo je to prepredeno od vas, vrlo prepredeno! Što će nam rafinirane poente, zar ne? To jest - što će to TV-idiotima? U krajnjoj liniji, oni samo i žele 'Boga što kažnjava, a ne čovjeka slabog poput njih samih'.^[7]Ne?«

Baš kad su se spremali otići, našli su se okruženi ljudima s uključenim magnetofonima i filmskim i TV-kamerama. E.E. ih je jednog po jednog predstavljala Chanceu. Istupi jedan od mlađih reportera. »Hoćete li biti tako dobri da odgovorite na nekoliko pitanja, gospodine Gardiner?«

E.E. se ispriječi ispred Chancea. »Da vam odmah bude jasno«, reče. »Ne smijete predugo zadržati gospodina Gardinera; on je

upravo na odlasku. Jesmo li se razumjeli?»

Jedan reporter poviče: »Što mislite o uvodniku *New York Timesa* o Predsjednikovu govoru?»

Chance pogleda u E.E., no ona mu uzvratu isto tako upitnim pogledom. Morao je nešto reći: »Nisam ga pročitao«, izjavi.

»Niste čitali uvodnik u *Timesu* o Predsjednikovom govoru?»

»Nisam«, reče Chance.

Nekoliko se novinara pakosno zgleda. E.E. je zurila u Chancea pomalo začuđeno, a onda sa sve većim divljenjem.

»Ali, sir«, hladno ustraja jedan od reportera, »mora da ste ga bar pogledali.«

»Nisam čitao *Times*«, ponovi Chance.

»*Post* piše o vašem osebnom optimizmu«, reče jedan drugi. »Jeste li to pročitali?»

»Ne. Nisam ni to čitao.«

»No, pa«, ustraja reporter, »što mislite o frazi 'osebni optimizam'?»

»Ne znam što to znači«, odvratu Chance.

E.E. ponosno stupa naprijed. »Gospodin Gardiner«, reče ona, »ima čitav niz zaduženja, osobito otkako je gospodin Rand bolestan. On se informira o pregledu štampe preko svog personala.«

Naprijed istupi neki stariji reporter. »Oprostite što sam tako uporan, gospodine Gardiner, ali me jako zanima koje novine vi 'čitajte', da tako kažem, preko informacija svog personala?»

»Uopće ne čitam novine«, reče Chance. »Gledam televiziju.«

Zatečeni, novinari su zanijemili. »Želite li reći«, napokon zapita jedan od njih, »da je televizija objektivnija od novina?»

»Kao što sam rekao«, objasni Chance, »ja gledam televiziju.«

Onaj postariji reporter napola se okrenuo da ode. »Hvala vam, gospodine Gardiner«, reče, »za ovo, po svoj prilici, najpoštenije priznanje što smo ga posljednjih godina dobili od neke poznate ličnosti. Malo je ljudi iz javnog života smoglo dovoljno hrabrosti da ne čita novine. A nitko nije imao tri čiste to još i priznati.«

Upravo kad su E.E. i Chance htjeli izići iz zgrade, dostigne ih neka mlada fotoreporterka. »Oprostite što vas proganjam, gospodine Gardiner«, reče zadihano, »no smijem li vas još samo jednom snimiti? Vi ste tako fotogeničan muškarac, znate!«

Chance joj se uljudno nasmiješi; E.E. neznatno ustukne. Chancea je iznenadila njezina ljutnja. Nije shvaćao što ju je to uzrujalo.

Predsjednik letimično prelista pregled štampe proteklog dana. Svi su vodeći listovi donijeli tekst njegova govora u Američkom financijskom institutu, kao i njegove primjedbe o Benjaminu Randu i Chaunceyju Gardineru. Predsjedniku sine da bi morao nešto više znati o Gardineru.

Pozove svoju osobnu tajnicu i zamoli je da skupi sve raspoložive podatke o Gardineru. Kasnije je, u predahu između ugovorenih sastanaka, pozove u svoj ured.

Predsjednik uzme fascikl koji mu je uručila. Otvori ga, nađe kompletan dosje o Randu, koji odmah odloži, te kratak razgovor s Randovim šoferom koji je u glavnim crtama opisao Gardinerovu prometnu nezgodu i prijepis Gardinerovih primjedaba u emisiji VEČERAS.

»Po svemu sudeći, nema nikakvih drugih podataka, gospodine Predsjedniče«, reče njegova tajnica, oklijevajući.

»Želim samo uobičajeni materijal koji uvijek dobivamo prije nego što nekoga pozovemo u Bijelu kuću, to je sve.«

Tajnica se nelagodno uzvrpoljila. »Poslužila sam se našim uobičajenim izvorima, gospodine Predsjedniče, ali nisu, čini se, ništa imali o Chaunceyju Gardineru.«

Predsjednik se namršti i hladno reče: »Pretpostavljam da je gospodin Chauncey Gardiner, kao i svi mi ostali, dijete stanovitih roditelja, da je odrastao u stanovitim mjestima, stvorio određene veze, te da, poput svih nas ostalih, pridonosi putem poreza blagostanju ove zemlje. A uvjeren sam da to vrijedi i za njegovu obitelj. Dajte mi, molim, samo osnovne podatke.«

Tajnica se neugodno osjećala. »Žao mi je, gospodine Predsjedniče, ali to što sam vam dala sve je što sam mogla naći. Kao što rekoh, poslužila sam se svim mogućim uobičajenim izvorima.«

»Želite time reći«, smrknuto promrmlja Predsjednik, radoznalo upirući prstom u fascikl, »da je to ama baš sve što ste saznali o njemu?«

»Točno, sir.«

»Trebalo bi značiti da nijedna od naših agencija ne zna pod Bogom ništa o čovjeku s kojim sam proveo pola sata u bliskom razgovoru i

čije sam ime i riječi navodio u svom govoru? Jeste li, kojim slučajem, prelistali *Who's Who?* Ili, za ime Boga, ako i to ne uspije, zavirite u telefonski imenik Manhattan!«

Tajnica se nervozno nasmijala. »Pokušat ću sve, sir.«

»Doista bih vam na tome bio zahvalan.« Tajnica iziđe iz sobe, a Predsjednik dohvati kalendar i uza sam rub načrčka: *Gardiner?*

Čim se vratio s primanja u Ujedinjenim narodima, ambasador Skrapinov sroči tajni izvještaj o Gardineru. Chauncey Gardiner, iznosio je on, oštrouman je i veoma obrazovan. Istaknuo je Gardinerovo poznavanje ruskog jezika i književnosti te je u Gardineru vidio predstavnika onih američkih poslovnih krugova koji su, s obzirom na sve dublju krizu i širenje građanskih nemira, odlučni u tome da zadrže svoj *status quo*, čak i po cijenu političkih i ekonomskih ustupaka sovjetskom bloku.

Kod kuće, u sovjetskoj misiji pri Ujedinjenim narodima, ambasador je telefonirao u svoju ambasadu u Washingtonu i razgovarao s načelnikom Specijalnog odjela. Postavio mu je kao prioritetan zadatak da prikupi sve podatke o Gardineru: htio je doznati pojedinosti o njegovoj obitelji, školovanju, prijateljima i znancima, kao i o njegovoj vezi s Random, a želio je saznati i pravi razlog zbog kojeg je Predsjednik izdvojio baš njega. Načelnik Specijalnog odjela obeća da će mu do sutradan ujutro dostaviti kompletan dosje.

Onda je ambasador osobno nadgledao pripremanje malih poklonpaketa za Gardinera i Randa. U svakom se paketu nalazila nekoliko pakiranja *Beluga*^[8] kavijara te boce posebno destilirane ruske votke. K tome je u omot namijenjen Gardineru stavio dragocjeno prvo izdanje Krilovljevih *Basni*, u kome je na mnogim stranicama bilo vlastoručnih Krilovljevih bilješki. Knjiga je bila rekvirirana iz privatne zbirke nedavno uhićenog Židova - člana Akademije znanosti u Lenjingradu.

Kasnije, dok se brijao, ambasador donese odluku da riskira: odluči spomenuti Gardinerovo ime u govoru što ga je te večeri imao održati na Međunarodnom kongresu Trgovačkog udruženja koji se održavao u Philadelphiji. U tom odlomku što ga je naknadno ubacio u govor pošto su ga već bili odobrili njegovi pretpostavljeni u Moskvi, pozdravio je pojavljivanje u Sjedinjenim Državama »onih prosvijećenih državnika - koje, između ostalih, utjelovljuje Chauncey

Gardiner - a kojima je posve jasno da će, ako lideri oprečnih političkih sistema jedni drugima bliže ne primaknu stolce na kojima sjede, nagle društvene i političke promjene izmaknuti ta sjedala ispod njih«.

Govor Skrapinova doživio je velik uspjeh. Vodeća sredstva informiranja uhvatila su se za aluzije na Gardinera - čovjeka kojega su, prema spikerovim riječima, u posljednja dva dana navodili i Predsjednik Sjedinjenih Država i sovjetski ambasador u Ujedinjenim narodima.

Uz ilustraciju nasuprot naslovne stranice Krilovljevih djela ambasador je ispisao: *»Ova bi basna mogla biti još jasnija; no nemojmo izazivati guske.« (Krilov) - Gospodinu Chaunceyju Gardineru, s poštovanjem i u nadi da ćemo se i ubuduće viđati, srdačno, Skrapinov.*

Kad su E.E. i Chance iz Ujedinjenih naroda stigli k onim njezinim prijateljima, obreli su se u prostoriji koja mora da je bila visoka barem tri kata; negdje na pola njezine visine protezala se raskošno isklesana kolonada galerije. Soba je bila puna kipova i vitrina u kojima su se nalazili blistavi predmeti; veliki klasični luster što je visio o zlatnom užetu nalikovao je na stablo koje umjesto lišća ima treperave svijeće.

Skupine gostiju raštrkale su se po cijeloj odaji, a uokolo su kružili konobari noseći poslužavnike s pićima. Domaćica, neka debela žena u zelenoj večernjoj haljini i s krupnim nizovima ogrlica na razgolićenim prsima, pođe prema njima, ispruženih ruku. Ona i E.E. zagrlje se i poljube u obraze; onda E.E. predstavi Chancea. Žena je pružila ruku i časkom u njoj zadržala Chanceovu. »Napokon, napokon«, veselo usklikne, »slavni Chauncey Gardiner! E.E. mi je rekla da ne date nikome zadirati u vaš privatni život.« Zastane, kao da se neka daljnja, dublja misao nadovezala na ovu, pa lagano zabaci glavu i odmjeri ga od glave do pete. »No, sad kad vidim kako ste zgodni, sve mi se čini da to zapravo E.E. ne da zadirati u njezin privatni život - s vama!«

»Ma, Sophie, draga«, čedno se branila E.E..

»Znam, znam! Eto, sad ti je najedanput neugodno! Nema u tome nikakva zla kad čovjek od drugih čuva svoj privatni život, draga moja E.E.!« Nasmijala se i, držeći Chancea za ruku, živahno nastavila:

»Molim vas da mi oprostite, gospodine Gardiner. E.E. i ja se uvijek tako šalimo kad smo zajedno. Vi ste čak zgodniji nego na fotografijama, a mogu vam reći da se slažem sa *Ženskim modnim glasnikom* da ste očigledno jedan od najbolje odjevenih biznismena našeg vremena. Naravno, s tom vašom visinom, pa širokim ramenima i dugim nogama i...«

»Sophie, molim te«, upadne joj u riječ E.E., crveneći se.

»Dobro, neću više o tome. Dajte, molim vas, oboje pođite za mnom; hajde da vam predstavim neke zanimljive ljude. Svi gore od nestrpljenja da se upoznaju s gospodinom Gardinerom.«

Upozna Chancea s mnoštvom gostiju. Rukovao se s tim muškarcima i ženama, gledao ih ravno u oči i, jedva razabirući kako se zovu, predstavljao im se svojim imenom. Neki ga nizak, ćelav muškarac uspije stjerati u kut, do glomaznog komada namještaja punog oštih bridova.

»Ja sam Ronald Stiegler, iz nakladničke kuće *Eidolon*. Tako mi je drago što sam vas upoznao.« Pruži mu ruku. »S velikim smo zanimanjem gledali vaš nastup na televiziji«, reče Stiegler. »A upravo sada, u automobilu na putu ovamo, čuo sam na radiju da je sovjetski ambasador spomenuo vaše ime u Philadelphiji...«

»Na radiju? Zar u autu nemate televizor?« - upita Chance. Stiegleru je to, tobože, bilo duhovito. »Gotovo nikad i ne slušam radio. Uz takvu prometnu gužvu čovjek stalno mora na sve paziti.« Zaustavi jednog konobara i zatraži martini s votkom i ledom, garniran narančinom korom.

»Bavim se jednom mišlju«, reče, naslonivši se na zid, »kao i neki od mojih urednika, a to je: biste li se prihvatili pisanja knjige za nas? Da to bude nešto iz vašeg užeg područja. Očito je da se stav Bijeke kuće razlikuje od stavova intelektualaca i patriota desničara. Što vi kažete?« Iskapi piće u svega nekoliko gutljaja, pa, kad je neki konobar prošao pokraj njih noseći čaše na poslužavniku, zgrabi još jedno. »Jeste za čašicu?« Iskesi se na Chancea.

»Ne, hvala. Ne pijem.«

»I, eto, sve mislim: bilo bi svakako fer i na korist ove zemlje da se vaša filozofija šire popularizira. U tome bi vam nakladnička kuća *Eidolon* vrlo rado stajala na usluzi. Mogu vam sad odmah obećati predujam od nekoliko stotina tisuća dolara, vrlo povoljan honorar,

kao i točku ugovora o ponovljenim izdanjima. Ugovor bi mogao biti sastavljen i potpisan kroz dan-dva, a vi biste nam knjigu predali za, recimo, godinu-dvije.«

»Ne znam pisati«, reče Chance.

Stiegler se susretljivo osmjehnu. »Naravno - no tko to u današnje vrijeme zna? To bar nije nikakav problem. Mogu vam biti na raspolaganju naši najbolji urednici i njihovi pomoćnici. Ja ne znam napisati ni najobičniju dopisnicu svojoj djeci. Pa što onda?«

»Ali ja ne znam ni čitati«, reče Chance.

»Ma jasna stvar!« - usklikne Stiegler. »Ta tko za to ima vremena? Čovjek uočava stvari oko sebe, razgovara, sluša, promatra. Gospodine Gardiner, priznajem da vam to, kao nakladnik, ne bi smio reći... ali izdavačka djelatnost u posljednje vrijeme nije baš vrt u kome cvatu ruže.«

»Pa kakav je to onda vrt?« - ispitivao je Chance.

»Eto, naprosto nije više ono što je nekoć bio. Razumije se, još uvijek rastemo, širimo se. Međutim, objavljuje se previše toga. Pa onda ta privredna kriza, stagnacija, nezaposlenost... No, pa, kao što vjerojatno znate i sami, knjige se više ne prodaju. Međutim, velim, za stablo vaše visine još uvijek će se naći popriličan terenčić. Da, već jasno vidim kako Chauncey Gardiner cvjeta, s otisnutom tiskarskom naznakom *Eidolona!* Dopustite da vam pošaljem pisamce u kojem bih nabacio naše zamisli - i naše cifre. Još ste uvijek kod Randovih?«

»Da.«

Najaviše večeru. Gosti posjedaše za nekoliko manjih stolova što su simetrično bili raspoređeni po blagovaonici. Za Chanceovim ih je stolom bilo deset; sa svake mu je strane sjedila po jedna žena. Razgovor ubrzo skrene na politiku. Chanceu se obrati neki stariji muškarac koji mu je sjedio sučelice, te se Chance sav ukoči od nelagode.

»Gospodine Gardiner, kada će vlada prestati industrijske nusproizvode nazivati otrovima? Bio sam za zabranu upotrebe *DDT-ja*, jer je *DDT* otrov, a nije nikakav problem pronaći neki novi kemijski preparat. Ali sasvim je druga pjesma kad prestanemo s proizvodnjom, recimo, ulja za loženje, zato što ne volimo raspadanje produkata kerozina.« Chance je šutke zurio u tog starca. »Slušajte,

za Boga miloga, razlika je k'o nebo i zemlja između otpadaka naftnih derivata i praška protiv ušiju. To je bar svakoj budali jasno!«

»Vidio sam ja pepeo, a vidio sam i praške«, reče Chance. »I znam da su i jedni i drugi štetni za rast vrta.«

»Čujte ovo, čujte!« - poviče žena koja je sjedila Chanceu zdesna. »Fantastičan je«, šapne znanici koja je njoj sjedila s desne strane, tako glasno da je svi čuju. Drugima pak reče: »Gospodin Gardiner ima nevjerojatnu sposobnost da i najsloženija pitanja svede nekako na ljudsku mjeru. I, upravo zahvaljujući tom realističnom svođenju na jezik svakodnevice«, nastavljala je, »vidim koliku važnost i značenje gospodin Gardiner pridaje tim pitanjima. A i drugi isto tako utjecajni ljudi, uključivši i našeg Predsjednika, koji ga tako često citira!« Nekolicina se gostiju smješkala.

Neki se gospodin otmjene vanjštine, s cvikerima na nosu, obrati Chanceu: »Pa, dobro, gospodine Gardiner«, reče on, »Predsjednikov je govor djelovao ohrabrujuće. No ipak ostaju ove činjenice: nezaposlenost poprima upravo katastrofalne, u ovoj zemlji nezapamćene razmjere; pad na burzi približava se razini od 1929., propale su neke od najvećih i najboljih kompanija u zemlji. Recite mi, sir, vjerujete li uistinu da će Predsjedniku poći za rukom da zaustavi tu silaznu tendenciju?«

»Gospodin Rand kaže da Predsjednik zna što radi«, polagano izusti Chance. »Razgovarali su, preda mnom. Tako je rekao gospodin Rand kad su završili razgovor.«

»A što je s ratom?« - upita mlada žena koja je Chanceu sjedila slijeva, nagnuvši se prema njemu.

»Rat? Koji rat?« - upita Chance. »Na televiziji viđam tolike ratove!«

»Eh, da, nažalost«, reče ta žena, »kad mi, u ovoj našoj zemlji, sanjamo o stvarnosti, televizija nas trgne iz sna. Rekla bih da milijuni ljudi doživljavaju rat kao puki TV-program, dočim ondje, na frontu, ginu ljudi od krvi i mesa.«

Dok je Chance pijuckao kavu u jednom od obližnjih salona, diskretno mu priđe jedan od gostiju. Taj se muškarac predstavi pa sjedne do Chancea, ne skidajući oka s njega. Bio je stariji od Chancea i sličan nekima od ljudi koje je Chance često viđao na televiziji. Duga mu je svilenkasta, sijeda kosa ravno padala od čela

do potiljka. Oči su mu bile krupne i izražajne, zastrte neobično dugim trepavicama.

Govorio je tiho, a od vremena do vremena prasnuo bi u opor, kratak smijeh. Chance nije shvaćao što mu govori niti zašto se smije. Svaki put kad mu se učinilo da taj muškarac od njega očekuje odgovor, Chance bi rekao: »Da.« A još bi se češće jednostavno nasmiješio i kimnuo glavom. Odjednom se taj muškarac nagne nad Chancea i šapatom mu postavi pitanje na koje je tražio jasan odgovor. Pa ipak, Chance nije bio načisto s tim što ga ovaj pita i nije mu odgovorio. Čovjek ponovi pitanje. Chance je i dalje šutio. Čovjek se nagne još bliže i oštro zagleda u njega, očito je u Chanceovu izrazu zapazio nešto što ga je navelo da upita, hladno i nekako bezbojno: »Hoćeš sada? Možemo otići gore i odmah prijeći na stvar.«

Chance nije znao što taj hoće od njega. Što ako je to nešto što ne zna? Naposljetku reče: »Htio bih gledati.«

»Gledati? Misliš, gledati mene? Kako to radim sam?« Nije ni pokušao sakriti svoje zaprepaštenje.

»Da«, reče Chance. »Jako volim gledati.« Muškarac odvratila pogled, onda se opet obrati Chanceu. »Ako ti to želiš, onda želim i ja«, reče drsko.

Nakon što su posluženi liker, taj se tip zapilji Chanceu u oči pa nestrpljivo provuče svoju ruku ispod Chanceove. Neobično snažnom mišicom pritisnu Chancea uza se. »Ovo je naš trenutak«, šapnu. »Uspnimo se stubama.«

Chance nije znao smije li otići a da ne kaže E.E. kamo ide.

»Želio bih reći E.E.«, reče Chance.

Čovjek ga zaprepašteno osinu pogledom. »Reći E.E.?« Zastane. »Aha, shvaćam. No, pa svejedno je: reci joj poslije.«

»A ne sad?«

»Molim te«, reče ovaj. »Hajd'mo. U ovoj gužvi neće ni opaziti da te nema. Jednostavno ćemo se odšetati do stražnjeg lifta i odvesti gore. Daj, dođi.«

Prolazili su kroz prostoriju punu gostiju. Chance se ogledao, ali E.E. nije bilo u blizini.

Lift je bio uzak, a zidovi su mu bili presvučeni mekanom grimiznom tkaninom. Tip je stajao tik uz Chancea i odjednom ga ščepao za preponu. Chance nije znao što bi. Taj je čovjek imao prijazan i

nekako požudan izraz lica. Rukom je nastavio opipavati Chanceove hlače. Chance zaključí da je najbolje ne poduzeti ništa.

Lift se zaustavi. Čovjek izíde prvi i povede Chancea za ruku. Sve je bilo tiho. Uđu u neku spavaću sobu. Čovjek zamoli Chancea da sjedne. Otvori skriveni mali bar i ponudi Chancea pićem. Chance se pobojavao da će se onesvijestiti kao onda u kolima s E.E., pa zato odbije. Također odbije zapušiti iz neke lule neobična mirisa koju mu je ovaj tip ponudio. Ovaj sebi natoči veliku čašu pića koju iskapi gotovo u hipu. Onda priđe Chanceu i zagri ga, pritisnuvši svoja bedra uz njegova. Obasipao ga je poljupcima po vratu i obrazima, a zatim mu stao mirisati i mrsiti kosu. Chance se pitao što li je to rekao ili učinio da pobudi takve osjećaje. Pokušavao se prisjetiti nečeg sličnog na televiziji, ali se sjećao jednog jedinog filmskog prizora gdje su se ljubila dva muškarca. Čak ni onda nije bilo jasno što se zapravo događa. Nije se ni pomaknuo.

Onom drugom - sklopljenih očiju i poluotvorenih usta - to očigledno nije smetalo. Zavukao je ruku ispod Chanceova sakoa, uporno ga opipavao; zatim se odmakao, zagledao u Chancea i stao razodijevati. Izuje cipele i onako gol legne na krevet. Dade Chanceu znak da priđe: Chance je stajao uz krevet i spustio pogled na to izvaljeno tijelo. Na njegovo čuđenje golać šakom obuhvati svoj vlastiti ud, pa pritom stade stenjati i drhtati.

Jamačno je bio bolestan. Chance je na televiziji često viđao ljude koje spopadaju neki napadaji. Nadnio se nad tog čovjeka, no ovaj ga odjednom ščepa. Chance izgubi ravnotežu i zamalo da nije pao na to golo tijelo. Golać posegne za Chanceovom nogom i bez ijedne riječi - privuče potplat Chanceove cipele do svog otvrdlog uda, te ga pritisnu o nj.

Opazivši kako se taj nabrekao, izdužen ud sve više ukrućuje na dodir njegove cipele i sve onako strši odozdo, Chance se prisjeti fotografija muškarca i žene koje mu je u Starčevoj kući pokazivao onaj serviser. Osjećao se nelagodno. Ali, dopustio je da se ovaj nadražuje o njegovo stopalo, promatrao je kako mu tijelo drhti i vidio kako je ravno ispružio noge, napevši ih iz sve snage, a zatim ga začuje kako jauknu kao da je u samrtnim mukama. A onda taj čovjek još jednom pritisne Chanceovu cipelu o svoj ud. Ispod cipele šiknu neka bijela tekućina u kratkim mlazovima. Čovjek probljedi u licu:

trzao je glavom amo-tamo. Posljednji se put zgrči; tijelo mu prestade drhtati i tresti se, a mišići, što su se onako bili napeli prignječeni Chanceovom cipelom, opuste se i omekšaju kao da ih je tkogod odjednom iskopčao s izvora energije. Sklopio je oči. Chance povuče nogu i tiho iziđe iz sobe.

Pronađe put do lifta pa u prizemlju pođe dugim hodnikom ravnajući se prema žamoru koji se razlijevao. Uskoro se ponovno pridruži gostima.

Upravo je tražio E.E., kadli ga netko potapša po ramenu. Bila je to ona.

»Već me bilo strah da si se dosađivao, pa da si otišao«, reče. »Ili da te je netko oteo. Masa bi te žena s užitkom ugrabila, tol'ko da znaš.«

Chanceu nije bilo jasno zašto bi ga itko živ išao otimati. Šutio je, a onda napokon reče. »Nisam bio ni sa kakvom ženskom. Bio sam s nekim muškarcem. Uspeli smo se na kat, ali je njemu pozlilo pa sam sišao.«

»Na kat? Chauncey, ti se uvijek upuštaš u nekakvo raspravljavanje; tako bih voljela da se naprosto opustiš i zabavljaš.«

»Bilo mu je mučno«, reče Chance. »Neko sam vrijeme ostao s njim.«

»Malo je muškaraca tako zdravo kao ti, škodi im sve to opijanje i brbljanje«, reče E.E.. »Ti si pravi anđeo, mili moj. Hvala Bogu da se još uvijek nađe pokojni muškarac poput tebe da nam pruži pomoć i utjehu.«

Kad su se vratili s banketa, Chance legne i uključi televizor. U sobi je vladao mrak; ekran je neugodno obasjavao zidove. Chance začuje kako se otvaraju vrata. Uđe E.E. u kućnoj haljini i približi se njegovom krevetu.

»Nisam mogla zaspati, Chauncey«, reče. Dodirne mu rame.

Chance je htio isključiti televizor i upaliti svjetla.

»Molim te, nemoj«, reče E.E.. »Neka samo ostane ovako.«

Sjela je na krevet do njega i rukama obujmila koljena. »Morala sam te vidjeti«, rekla je, »i znam - naprosto znam«, šaptala je isprekidano, »da ti nije krivo što sam došla ovamo - u tvoju sobu. Je l' da ti nije krivo?«

»Ne, nije«, reče Chance.

Ona mu se polako primakne; njena mu se kosa dotakne lica. U taj mah zbaci halju i uvuče se pod njegov pokrivač.

Pripije se uz njegovo tijelo i on osjeti kako mu rukom prelazi preko golih grudi i bokova, milujući ga, stišćući i posežući dolje; osjeti kako mu se njezini prsti grozničavo zabadaju u kožu. Ispruži ruku i stade je gladiti po vratu, dojnama i trbuhu. Osjetio je kako drhturi; osjetio kako širi noge. Nije znao što bi dalje, pa povuče ruku. Ona je i dalje drhtala i tresla se, pritišćući njegovu glavu i lice o svoju vlažnu put, kao da želi da je cijelu naprosto proždere. Kriknula bi isprekidano, sve nešto tepala, jedva promrsila po koju riječ, dahtala poput kakve životinje. Obasipajući ga s bezbroj poljubaca po cijelom tijelu, tiho je lelekala i stala napol jecati a napol se smijati dok je jezikom nasrtala na njegov mlohav ud, a glava joj sve podrhtavala i noge se trijale jedna o drugu. Bila je sva uzdrhtala i on osjeti njena vlažna bedra.

Htio joj je reći kako je radije gleda; da je samo promatranjem može zapamtiti, uzeti i posjedovati. Nije joj znao objasniti da je rukama ne može bolje i potpunije doticati nego očima. Vid obuhvaća sve odjednom; dodir je u jednom času ograničen samo na jednu jedinu točku. To što je E.E. poželjela da je on dodiruje bilo je isto kao kad bi se TV-ekran zaželio njegova milovanja.

Chance se nije ni pomakao ni branio. E.E. odjednom klone i nasloni mu glavu na grudi. »Ne želiš me«, reče. »Ne osjećaš ništa prema meni. Ama baš ništa.«

Chance je pažljivo odgurne i svom se težinom uspravi na rubu kreveta.

»Znam što je«, plakala je. »Ne uzbuđujem te!« - Chance nije znao što ona želi time reći. »Pa sa mnom je sve u redu, zar ne, Chauncey?«

On se osvrne i pogleda je. »Volim te gledati«, reče.

Zapanjeno se zagledala u njega. »Gledati me?«

»Da. Volim gledati.«

Uspravila se u sjedeći položaj, sva zadihana, sopćući. »Je li zato... i to je sve što želiš... to da me promatraš.«

»Da. Želim te gledati.«

»Ali, nisi li uzbuđen?« Posegnula je dolje, primila ga za ud i držala u ruci. Chance ju je zauzvrat isprepipavao ondje dolje, turnuvši prst unutra. Opet se sva stresla, okrenula mu glavu i u nastupu strasti

gurnula u usta njegov ud i stala ga sisati, lickati i grickati, očajnički pokušavajući u njega udahnuti život. Chance je strpljivo čekao da prestane s tim.

Gorko se rasplakala. »Ne voliš me«, jecala je. »Ne podnosiš da te diram.«

»Volim te gledati«, reče Chance.

»Ne shvaćam što misliš«, prostenjala je. »Što god činila, ne mogu te uzбудiti. A stalno govoriš da me hoćeš gledati... Gledati me? Misliš... kad... kad to radim sama?«

»Da. Hoću te gledati.«

U plavičastom svjetlu televizora E.E. mu uputi zamućen pogled: »Htio bi da svršim dok ti gledaš?«

Chance ništa ne odgovori.

»Ako samu sebe zadovoljim, ti ćeš se uzбудiti i onda spavati sa mnom?«

Chance je nije razumio. »Htio bih te gledati«, ponovi.

»Mislim da sad shvaćam.« Ustane, užurbano se ušeta gore-dolje po sobi, zaustavi se ispred TV-ekrana; svako malo otela bi joj se neka riječ, jedva glasnija od šapata.

Vrati se u krevet. Pruži se nauznak i stade rukom prelaziti po tijelu; onako klonula širom raskreči noge, onda joj se ruke poput pipaka ustremiše prema trbuhu. Zibala se naprijed-natrag, bacakala tijelo amo-tamo kao da je bode oštra trava. Prstima je milovala dojke, stražnjicu, bedra. Brzim pokretom obuhvati Chancea rukama i nogama; bilo mu je kao da se zapleo u mrežu gustog granja. Žestoko se zatresla, a onda jedva uočljiv drhtaj prostruji njome. Nije se više micala; zadrijemala je.

Chance preko nje prebaci pokrivač. Onda promijeni nekoliko kanala, stišavši ton. Zajedno su počivali u krevetu, a on je gledao televiziju ne usudevši se ni pomaknuti.

Nešto kasnije E.E. mu reče: »S tobom sam tako slobodna. Sve do susreta s tobom svaki muškarac s kojim bih se upustila nije gotovo ništa držao do mene. Bila sam kao neka posuda koje bi se dočepao, prodro u nju i okaljao je. Predstavljala sam samo jedan oblik spolnog čina. Shvaćaš što mislim?«

Chance je piljio u nju, ali nije ništa rekao.

»Najdraži moj... Ti oslobađaš moje zapretane želje: žudnja struji kroza me i onda, kad me motriš, dajem oduška svojoj strasti. Oslobađaš me, otkrivam samu sebe, sva sam nekako ispunjena i pročišćena.«

On je i dalje šutio.

E.E. se protekla i nasmijala. »Chauncey, mili, evo što sam ti kanila reći: Ben bi htio da sutra otputuješ sa mnom u Washington i povedeš me na bal na Capitol Hillu. Dužnost mi je da idem. Predsjednica sam Odbora za prikupljanje financijskih sredstava. Ideš sa mnom, zar ne?«

»Htio bih poći s tobom«, reče Chance.

Mazno se priljubila uz njega i lagano zadrijemala. Chance je gledao televiziju sve dok i sam ne zaspi.

Šest

UJUTRU Chancea nazove gospođa Aubrey. »Sir, upravo sam pregledala jutarnje novine. Spominju vas svi do jednog, a fotografije su izvanredne! Ima jedna s ambasadorom Skrapinovicim... jedna s glavnim tajnikom UN-a... jedna druga s vama i nekim njemačkim grofom, kako se već zove. *Daily News* preko čitave stranice donosi vašu sliku u društvu s gospođom Rand. Pa čak i *Village Voice*...«

»Ne čitam novine«, reče nato Chance.

»No, da. Uostalom, čitav niz najvažnijih TV mreža poziva vas za ekskluzivan nastup. Osim toga, *Fortune*, *Newsweek*, *Life*, *Look*, *Vogue*, *House & Garden* htjeli bi objaviti reportaže o vama. Nazvali su također iz *Irish Times* kao i iz *Spectator*, *Sunday Telegraph* i *Guardiana*; oni bi htjeli konferenciju za tisak. Neki Lord Beauclerk zamolio me da vam javim da je *BBC* spreman platiti vam let do Londona radi posebne TV-emisije. Njujorške redakcije listova *Jours de France*, *Der Spiegel*, *L'Osservatore Romano*, *Pravda*, *Neue Zürcher Zeitung* nazvale su da ugovore sastanak s vama. Maloprije je grof von Brockburg-Schulendorf javio da će njemački *Stern* objaviti vašu sliku na naslovnoj stranici; oni iz *Sterna* htjeli bi imati ekskluzivno pravo na vaš komentar na televiziji, pa sad čekaju da im javite svoje uvjete. Francuski *L'Express* želio bi da u intervjuu za okruglim stolom prodiskutirate teškoće američke krize: oni će snositi putne troškove. Gospodin Gaufredi dvaput je telefonirao i ponudio vam svoje gostoprimstvo kad budete u Francuskoj. Direktori tokijske burze željeli bi da testirate novo japansko računalo za prihvatanje podataka.«

Chance je prekine. »Ne želim se vidjeti s tim ljudima.«

»U redu, sir. Na kraju, još samo dvije stvari: *Wall Street Journal* predviđa da ćete uskoro biti imenovani u Upravni odbor Prve američke financijske korporacije te bi htjeli imati vašu izjavu. Po mom mišljenju, sir, kad biste im u ovom trenutku dali prognozu, neizmjerljivo biste pomogli njihovim akcijama.«

»Ne mogu im ništa dati.«

»U redu, sir. A sad, ono drugo: Upravni odbor Sveučilišta Eastshore htio bi vam dodijeliti počasni doktorat iz pravnih znanosti na ovogodišnjoj svečanoj promociji, ali se žele unaprijed osigurati da ćete prihvatiti.«

»Ne treba meni doktor«, reče na to Chance.

»Želite li razgovarati s članovima Upravnog odbora?«

»Ne.«

»Dobro. A što je s novinama?«

»Ne volim novine.«

»Želite li se sastati sa stranim dopisnicima?«

»Dosta ih često viđam na televiziji.«

»U redu, sir. A, da, gospođa Rand me zamolila da vas podsjetim da vaš avion polijeće za Washington u četiri sata. I također me zamolila da vam kažem da ćete odsjesti kod svoje domaćice.«

Karpatov, šef Specijalnog odjela, došao je u petak na sastanak s ambasadorom Skrapinovim. Odmah ga uvedoše u ambasadorov ured.

»U Gardinerovu dosjeu nemamo nikakvih dodatnih podataka«, reče, položivši tanak fascikl na ambasadorov pisaći stol.

Skrapinov je prevrtao po tom fasciklu. »A gdje je drugo?« - upita odrješito.

»Nigdje nema nikakva zapisa o njemu, druže Skrapinov.«

»Karpatov, trebaju mi činjenice!«

Karpatov je s mukom izlagao: »Druže ambasadore, ustanovio sam da je Bijeloj kući veoma stalo do toga da otkrije što mi znamo o Gardineru, a to znači da Gardiner ima političku važnost prvog reda.«

Skrapinov se zagleda u Karpatova, a onda ustane te se ušeta gore-dolje iza pisaćeg stola. »Od vašeg odjela želim samo jedno«, reče, »a to su činjenice o Gardineru.«

Karpatov je ondje namrgođeno stajao. »Druže ambasadore«, odgovori, »dužnost mi je obavijestiti vas da nismo mogli otkriti ni najosnovnije podatke o njemu. Baš kao da dosad uopće nije postojao.« Ambasador tresnu šakama o stol, pa se neki mali kipić sruši na pod. Karpatov se drščući sagne, podigne ga i pažljivo stavi natrag na stol.

»Nemojte misliti«, prosikće ambasador, »da mi možete podvaljivati takve besmislice. To bogme ne dopuštam! - Baš kao da dosad uopće nije postojao! - Shvaćate li da je Gardiner ni manje ni više nego jedan od najvažnijih ljudi u ovoj zemlji, i da ova zemlja nije nekakva tamo Sovjetska Gruzija, nego Sjedinjene Američke Države, najveća imperijalistička država na svijetu! Ljudi poput Gardinera

svakodnevno odlučuju o sudbini milijuna ljudi! - Kao da dosad uopće nije postojao! - Pa jeste li vi ljudi? Shvaćate li vi da sam tog čovjeka spomenuo u svom govoru?» Zašuti, a onda se nagnu prema Karpatovu. »Za razliku od ljudi u vašem odjelu, ja ne vjerujem u 'mrtve duše' dvadesetog stoljeća - niti vjerujem da nam dolaze u posjet ljudi s drugih planeta, kako se to prikazuje u američkim televizijskim programima. I zato zahtijevam da mi se u roku od četiri sata osobno dostave svi podaci o Gardineru!«

Zgrbivši se, Karpatov iziđe iz sobe.

Kad je četiri sata prošlo, a Karpatov se još uvijek nije javljao Skrapinovu, ovaj odluči da ga nauči pameti. Pozove u svoj ured Sulkina, koji je tobože bio niži službenik u misiji, no zapravo jedan od najutjecajnijih ljudi u Ministarstvu vanjskih poslova.

Skrapinov se ogorčeno potužio Sulkinu na nesposobnost Karpatova, naglasio je kako je prijeko potrebno dobiti podatke o Gardineru i zamolio Sulkina da mu pomogne da stekne jasnu sliku o Gardinerovoj prošlosti.

Poslije objeda Sulkin uredi da se nasamo sastane sa Skrapinovima. Zapute se u prostoriju u misiji, poznatu pod nazivom 'Podrum', koja je bila specijalno zaštićena od prislušnih uređaja. Sulkin otvori aktovku i iz crnog fascikla svečano izvuče jedan jedincati list papira. Skrapinov je i dalje sve nešto iščekivao.

»Evo vam, dragi druže, slike Gardinerove prošlosti!« - zareži Sulkin.

Skrapinov baci pogled na taj list papira, opazi da je prazan, ispusti ga, zabulji se u Sulkina i reče: »Ne razumijem, druže Sulkin. Taj je list prazan. Znači li to da se meni ne mogu povjeriti činjenice o Gardineru?«

Sulkin sjedne, pripali cigaretu i polako zagasi šibicu. »Dragi moj druže ambasadore, istraživanje prošlosti gospodina Gardinera očito se pokazalo kao tako težak zadatak za agente Specijalnog odjela da smo pritom čak ostali bez jednog od njih, a da nije otkrio ni najsićušniju pojedinost iz Gardinerove prošlosti.« Sulkin zastane i otpuhne dim. »Ipak sam, srećom, bio toliko domišljat te sam u srijedu navečer telefonski poslao u Moskvu snimak Gardinerova nastupa u emisiji VEČERAS. Taj je snimak - zanimat će vas da to čujete - odmah bio dan na ekspertizu psihijatrima, neurolozima i lingvistima. Pomoću najnovijih tipova kompjutera naše su ekipe

analizirale Gardinerov vokabular, sintaksu, izgovor, kretnje, mimiku i ostale osobine. Rezultati će vas vjerojatno iznenaditi, dragi moj Skrapinove. Pokazalo se da je nemoguće na bilo koji način odrediti njegovo etničko porijeklo ili pripisati njegov naglasak bilo kojoj sredini u Sjedinjenim Državama.«

Skrapinov se, sav zbunjen, zagleda u Sulkina.

Jedva se primjetno osmjehujući, Sulkin nastavi: »Dapače, možda će vas zanimati da je, po svemu sudeći, Gardiner emocionalno jedna od najuravnoteženijih javnih ličnosti koje su iskrse posljednjih godina. No, pri svemu tome«, nastavio je Sulkin, »taj vaš gospodin Chauncey Gardiner praktički ostaje«, i tu on podiže list papira, držeći ga za rub »prazna stranica.«

»Prazna stranica.«

»Da, prazna stranica«, reče Sulkin. »To je Gardinerova šifra.«

Skrapinov brzo dohvati čašu vode i žedno je iskapi. »Oprostite, družo«, reče, »ali ja sam u četvrtak navečer, kad sam u svom govoru u Philadelphiji odlučio aludirati na Gardinera, prirodno pretpostavljao da je on viđen pripadnik elite na Wall StrE.E.tu. Na kraju krajeva, njega je spomenuo i američki predsjednik. No, ako... kao što se čini...«

Sulkin podiže ruku. »Čini? Zbog kojeg razloga sumnjate da Chauncey Gardiner nije čovjek kakvog opisujete?«

Skrapinov je jedva uspio promrmljati: »Prazan list papira... pomanjkanje činjenica...«

Sulkin ga ponovno prekine. »Družo ambasadore«, reče, »tu sam zapravo da vam čestitam na izvanrednom daru zapažanja. Moram vam reći da smo čvrsto uvjereni da je Gardiner uistinu jedan od vodećih članova američke elitističke frakcije koja već nekoliko godina planira *coup d' état*^[9]. Mora da je od tolike važnosti za tu grupaciju da im je uspjelo prikriti sve pojedinosti o njegovu identitetu, sve do njegova javnog nastupa u utorak poslijepodne.«

»Jeste li rekli *coup d' état*?« - upita Skrapinov.

»Da«, odgovori Sulkin. »Sumnjate li u tu mogućnost?«

»Pa, ne. Ne, nikako. Već i sam Lenjin kao da je to bio predvidio.«

»Dobro, vrlo dobro«, reče Sulkin, škljocnuvši bravom svoje aktovke. »Vaša vas intuicija, po svemu sudeći, nije varala. Prvotna odluka da se uhvatite za Gardinera pokazala se opravdanom. U vas je dobar

instinkt, družę Skrapinov - pravi marksistički instinkt!« Ustane da pođe. »Uskoro ćete dobiti posebne upute kakav da stav zauzmete prema Gardineru.«

Kad je Sulkin otišao, Skrapinov pomisli: Nevjerojatno! Svake se godine na milijarde rubalja potroši na kojekakve vješte japanske spravice, na super-špijune koje se godinama obučava i kamuflira, na izviđačke satelite, ambasade s prekobrojnim osobljem, trgovačke misije, kulturnu razmjenu, podmićivanje i darivanje - a kad tamo, čitava je stvar u dobrom marksističkom instinktu. Razmišljao je o Gardineru i zavidio mu na mladosti i samosvijesti, budućnosti što ga čeka kao vođu. *Prazna stranica, prazna stranica* - ta šifra pobudi uspomene na drugi svjetski rat, partizane koje je poveo u tolike pobjede. Možda diplomacija i nije bila prava karijera za njega; možda bi mu više odgovarala vojska... Međutim, bio je prestar.

U petak poslijepodne Predsjednikova tajnica dade Predsjedniku svoj izvještaj. »Žao mi je, gospodine Predsjedniče, ali od jučer sam uspjela o Gardineru prikupiti svega nekoliko dodatnih izrezaka iz novina. To je govor sovjetskog ambasadora, koji ga spominje, te prijepis intervjua što ga je Gardiner dao novinama u Ujedinjenim narodima.

Predsjednik se uzrujao. »Prestanimo s tim! Jeste li se raspitali o Gardineru kod Benjamina Randa?«

»Telefonirala sam Randovima, sir. Na žalost, stanje gospodina Randa ponovno se veoma pogoršalo, pa mu daju jaka sredstva za umirenje. Ne može govoriti.«

»Jeste li, onda, razgovarali s gospođom Rand?«

»Jesam, sir. Ona bdije uz muža. Samo je kazala da gospodin Gardiner ne dâ da se zadire u njegov privatni život, i da ona veoma poštuje tu stranu njegove ličnosti. Rekla je da ima osjećaj - no samo osjećaj, shvaćate - da gospodin Gardiner namjerava postati kudikamo aktivniji sad, otkako je gospodin Rand prikovan za krevet. No nije dovodila gospodina Gardinera u vezu s bilo kakvim specifičnim poslom ili stanjem u obitelji.«

»To je još manje od onoga što sam pročitao u *Timesu*! Što je s našim odjelom za provjere? Jeste li razgovarali sa Stevenom?«

»Jesam, gospodine Predsjedniče. Nije mogao naći ama baš ništa. Dvaput je provjeravao i nijedna mu agencija nije mogla pomoći.

Naravno, provjerene su i Gardinerove fotografije i otisci prstiju neposredno prije vašeg posjeta Randovima, i kako nije evidentiran - kao Randovu gostu - dopušteno mu je da se vidi s vama. I to bi, zapravo, bilo sve što vam imam reći.«

»Dobro, u redu. Zovite Grunmanna. Recite mu sve što znate ili, bolje, što ne znate, i neka me nazove čim nešto dozna o Gardineru.«

Malo zatim posjeti ga Grunmann. »Gospodine Predsjedniče, svi se mi ovdje upravo očajnički trudimo, ali o njemu naprosto nema nikakva podatka. Taj kao da uopće nije postojao sve dok se, prije tri dana, nije doselio k Randovima!«

»To me veoma zabrinjava, veoma zabrinjava«, reče Predsjednik. »Htio bih da ponovno pokušate. Hoću da ustrajete u tome, shvaćate? I, kad smo već kod toga, Waltere, daje se neki TV-program, zar ne, u kojem se vidi da su neki obični Amerikanci zapravo osvajači s drugog planeta? E pa sad, Waltere, odbacujem svaku pomisao da sam u New Yorku razgovarao s jednim od tih upadača! Očekujem od vas da se pojavite s debelim dosjeom o Gardineru. U protivnom, upozoravam vas da ću osobno odobriti neodložnu istragu o onima koji su odgovorni za takav flagrantan propust u našem osiguranju!«

Grunmann se ponovno pojavi. »Gospodine Predsjedniče«, reče tiho, »sve mi se čini da su naše prvotne bojazni potvrđene. Nemamo nikakve podatke o rođenju tog čovjeka; o njegovim roditeljima ili obitelji. Međutim, pouzdano znamo samo jedno - to je izvan svake sumnje i ja za to jamčim - da nikad nije imao nikakvih zakonskih neprilika ni sa kakvim pojedincem niti s bilo kakvom privatnom, državnom ili federalnom organizacijom, korporacijom ili agencijom. Nikad nije prouzročio nikakvu prometnu nesreću niti štetu - i osim nezgode s gospođom Rand - nikad ni u jednoj takvoj situaciji nije bio treća osoba. Nikad nije bio u bolnici, nema osiguranja; i ne samo to, nego nema ni bilo kakvih drugih dokumenata ili osobnih isprava. Ne vozi niti upravlja avionom i nikad mu nije izdana nikakva dozvola. Nema kreditne kartice, čekova, posjetnica. Gospodine Predsjedniče, malo smo ga pronjuškali u New Yorku: kod kuće i na telefonu ne govori o politici. Samo gleda televiziju, prijemnik u njegovoj sobi uvijek je uključen: stalno se čuje buka...«

»Što to radi?« - upadne Predsjednik. »Što ste to rekli, Walter?«

»Rekao sam da gleda televiziju - i to sve programe - praktički stalno. Čak i kad je gospođa Rand... s njim u spavaćoj sobi, sir...«

Predsjednik ga oštro prekine. »Waltere, nema nikakva opravdanja za takvu vrst istrage i, do vraga, tako nešto ne želim ni znati. Ma koga me se vraga tiče što Gardiner radi u svojoj spavaćoj sobi?«

»Žao mi je, gospodine Predsjedniče, morali smo pokušati sve.« Iskašlja se. »Sir, postali smo prilično sumnjičavi u vezi s tim Gardinerom. Snimili smo njegove razgovore na primanju u Ujedinjenim narodima, no on jedva da je prozborio. Iskreno rečeno, palo nam je na um da bi on mogao biti agent neke strane sile. No, činjenica je da se takvi ljudi, svi bez razlike, opskrbljuju i s previše dokumentacije, previše američkog identiteta. Oni nemaju ama baš ništa što bi djelovalo neamerički; pravo je čudo, kao što to uvijek govori naš direktor, da još nijedan od njih nije izabran na najviši položaj u ovoj zemlji.« Grunmann shvati što je lanuo, no bilo je prekasno da povuče tu primjedbu.

»To je vrlo neslana šala, Waltere«, strogo će Predsjednik.

»Žao mi je, sir, nisam namjeravao... ispričavam se...«

»Haj'te, nastavite s tim vašim izvještajem.«

»Eto, kao prvo i prvo, po našem mišljenju, Gardiner nije jedan od tih ubačenih. Posve sigurno nije, a osim toga, Sovjeti se upravo grozničavo raspituju o njemu. Drago mi je što vam mogu reći, gospodine Predsjedniče, da su Sovjeti, premda su se u svojoj radoznalosti upravo neviđeno eksponirali, doživjeli potpun neuspjeh; ne samo da se nisu domogli ničeg, osim iz naše štampe, ne šalim se, gospodine Predsjedniče, već su se još zbog svoje gorljivosti razotkrili i ostali bez jednog od svojih najsposobnijih agenata! Nadalje, osam drugih stranih sila stavilo je Gardinera na svoje prioritetne špijunske liste. Mogu vam samo obećati da ćemo nastojati i dalje, gospodine Predsjedniče... nastaviti ćemo istraživati dvadeset i četiri sata na dan, a ja ću vas smjesta obavijestiti čim na nešto naiđemo.«

Predsjednik se uspeo stubama da se odmori u svom apartmanu. To je naprosto nevjerovatno, mislio je, nevjerovatno! Svake se godine svakoj pojedinoj od tih agencija dodjeljuje na milijune dolara, a ne mogu za mene prikupiti ni najosnovnije podatke o čovjeku koji trenutno stanuje u jednoj od najboljih kuća New York Cityja, kao gost

jednog od naših najistaknutijih biznismena. Podriva li netko federalnu vladu? I tko to? Uzdahne, uključi televizor i zaspi.

Sedam

ČOVJEK koji je sjedio na sofi licem je bio okrenut malom skupu okupljenom u svome apartmanu. »Gospodo«, polako je počeo, »nekima je od vas već poznato da je Duncan odlučio da se ne kandidira sa mnom. Time zasad ostajemo bez kandidata. Prijatelji, morat ćemo brzo nekoga najaviti, nekoga podjednako dobrog kao Duncan, a kažem to unatoč nezgodnim otkrićima o Duncanovoj prošlosti koja je, nažalost, nedavno izbila na vidjelo.«

Riječ uzme Schneider. »Nije baš bilo lako istupiti čak ni s Duncanom«, reče, »i nemojmo se zavaravati... koga uopće možemo dobiti, ovako u zadnji čas? Shellman ostaje u svojoj tvrtki. A sumnjam da Frank uopće može doći u obzir, jer se baš nije proslavio kao predsjednik sveučilišta.«

»A što je s Georgeom?« - upita netko.

»George je upravo bio na operaciji - i to već drugoj u tri mjeseca. On očito ne ispunjava zdravstvene kriterije.«

U sobi zavlada tišina. Onda progovori O'Flaherty. »Mislim da imam nekog«, reče tiho. »Što je s Chaunceyjem Gardinerom?« Svi se pogledi upru u čovjeka koji je sjedio na sofi i pio kavu.

»Gardiner?« - upita čovjek na sofi. »Chauncey Gardiner? O njemu zapravo ništa ne znamo, zar ne? Naši ljudi nisu o njemu mogli saznati ništa pod milim Bogom. A on sam tu doista nije bio ni od kakve pomoći: nije o sebi prozborio ni crne ni bijele, sve otkako se prije četiri dana doselio k Randovima...«

»Onda izjavljujem«, reče O'Flaherty, »da sam tim uvjereniji u Gardinerove šanse.«

»A zašto?« - jednoglasno upita nekolicina njih.

O'Flaherty je s lakoćom izlagao: »Koja je bila nevolja s Duncanom? A uostalom i s Frankom i Shellmanom i tolikima drugima koje smo uzeli u obzir, a onda morali od njih odustati? Nevolja je bila u tome što se o njima i previše toga znalo! Čovjeka njegova prošlost samo opterećuje: podaci o njemu naprosto preplave i neizbježno su podvrgnuti strogom preispitivanju!«

Uzbuđeno je lamatao rukama. »Ali pogledajte samo Gardinera. Ističem da smo upravo s najautoritativnijeg mjesta čuli: Gardiner nema prošlosti! I prema tome, nitko nema i ne može imati ništa protiv njega! On je privlačan, vješto se izražava i dobro izgleda na televiziji!

A što se tiče njegovog načina razmišljanja, čini se da je jedan od naših. To je sve. Jasno je, zar ne, da nam je Gardiner jedina šansa.«

Schneider zgnječi cigaretu. »O'Flaherty nam je bogme dao pravi mig«, reče. »I to značajan... Gardiner, Gardiner.«

Uđe konobar s loncima kave što su se pušili i rasprava se nastavi.

Chance se probijao kroz gomile plesnih parova, prema izlazu. U očima mu se još uvijek zrcalila nejasna, mutna slika te goleme plesne dvorane, bifea punog poslužavnika sa zakuskom, šarolikog cvijeća, blistavih boca i čitavih nizova sjajnih čaša na stolu. Spazi E.E. u zagrljaju nekog visokog generala sa silnim ordenjem po sebi. Prošao je kroz bljesak fleševa fotoreportera kao kroz kakav oblak. Zamutila se slika svega onog što je vidio izvan vrta.

Chance je bio zbunjen. Zamislio se i ugledao izbljedjelu sliku Chaunceyja Gardinera: zamutila se kao da je netko pljesnuo štapom kroz ustajalu mlaku kišnice. Nestade i njegove slike.

Prijeđe hodnik. Unutra je kroz otvoren prozor strujao hladan zrak. Chance gurne teška staklena vrata i zakorači u vrt. Napete grane svježih izdanaka, tanke peteljke iz kojih su izbijali pupoljci - sve je to stremilo uvis. Vrt je počivao, još utonuo u san. Oblaci su lebdjeli u krpicama i laštali mjesec. Kadšto bi granje zalelujalo i nježno sa sebe streslo kapi kiše. Granjem prostruji povjetarac pa se smiri sred vlažnih lisnatih krošnji. Chanceovim duhom ne prostruji nikakva misao. Spokoj mu ispuni grudi.

Kosinski i Chance: PRISUTNOST U AMERICI

JERZY KOSINSKI spada u red onih američkih pisaca čije biografije nisu ništa manje zanimljive od njihovih romana. U jednom eseju Jorge Luis Borges izvrsno uspoređuje život i djelo Jacka Londona i Ernesta Hemingwaya. Obojica su se bavila svim i svačim, a svoje su intenzivne živote okončali samoubojstvom - baš kao i Kosinski. Nazvasmo Kosinskog američkim piscem, no on je rođen u Poljskoj a, poput njegova zemljaka Josepha Conrada, engleski je jezik naučio kasnije i pisao na njemu tako dobro da su ih obojicu kritičari proglašavali vrsnim stilistima!

Premda bi se za Kosinskog moglo reći da nije rođen pod sretnom zvijezdom, to za njega, kao što će se kasnije pokazati, nije bio preveliki problem. Rodio se 1933. godine u Lodzu kao Jerzy Nikodem Lewinkopf. Od najranijeg djetinjstva učio je kako preživjeti jer je bio progonjen i kao Židov i kao Rom. Osim toga, s devet godina ostao je nijem nakon sukoba s grupom seljačke djece, a sposobnost govora vratila mu se pet godina kasnije nakon jedne nezgode na skijanju. Holokaust je preživio s falsificiranim dokumentima, predstavljajući se kao katolik Jurek Kosinski. (Prezime Kosinski poljska je inačica engleskog Smith ili hrvatskog Kovač.) U rodnoj Poljskoj bio je učitelj skijanja, psiholog-savjetnik, sveučilišni predavač, umjetnički fotograf s velikim brojem samostalnih izložbi...

Da bi došao u Ameriku, Kosinskom su »pomogla« četiri istaknuta člana Akademije znanosti koje je sam izmislio! Zahvaljujući svojim vezama, svu je četvoricu »opskrbio« potrebnim službenim pečatima i dokumentima te se dvije godine dopisivao s nepostojećim pokroviteljima i raznim državnim ustanovama... Na koncu mu je odobreno putovanje u Ameriku na poziv izvjesne američke zaklade koju je također izmislio! U Sjedinjene Države se doselio 1957., kad su mu bile dvadeset i četiri godine. Kao i u Poljskoj, Kosinski je po dolasku u Ameriku radio kojekakve poslove: bio je vozač kamiona, čuvar parkirališta, kinooperater, filmski glumac... da bi svojom upornošću, znanjem i talentom kasnije dogurao do predavača na sveučilištu i predsjednika američke sekcije P.E.N-a.

Kosinski je tako u Americi ipak pronašao svoju sretnu zvijezdu; moglo bi se reći i da je ostvario »američki san«. Vrtoglavi uspon započinje već 1960. godine, nakon što mu je antikomunistička non-

fiction knjiga o kolektivnom društvu *Budućnost je naša, družo; Razgovori s Rusima (The Future is Ours, Comrade; Conversations with the Russians)* postala bestseler i prevedena na osamnaest jezika. Iz razumljivih razloga knjigu je objavio pod pseudonimom Joseph Novak, isto kao i sljedeću, sličnog profila, *Nema trećeg puta (No Third Path)*, dvije godine kasnije. Kosinski se tada ženi s Mary Weir, iznimno bogatom udovicom jednog čeličnog magnata. Imali su osobni zrakoplov, jahtu, niz kuća po Sjedinjenim Državama i Europi... no, nažalost, nakon deset godina zajedničkog života Mary Weir je umrla od tumora na mozgu. Njoj je posvetio svoj prvi roman, dok je većinu ostalih posvetio drugoj životnoj suputnici Katherini (Kiki) von Frauenhofer.

Za prvi roman *Obojena ptica (The Painted Bird)* iz 1965. godine Kosinskom je pripala francuska nagrada za najbolju stranu knjigu.

Preveden na brojne jezike, roman mu je donio veliku popularnost, a uslijedio je i niz nacionalnih i međunarodnih nagrada. Nagrade nisu zaobišle gotovo nijednu od njegovih idućih knjiga: *Koraci (Steps, 1968.)*, *Prisutnost (Being There, 1971.)*, *Vražje drvo (The Devil Tr.E.E., 1973.)*, *Cockpit (1975.)*, *Sastanak naslijepo (BlindDate, 1977.)*, *Igra strasti (Passion Play, 1979.)*, *Fliper (Pinball, 1982.)* i *Pustinjak iz 69. ulice (The Hermit of 69th Str.E.E.t, 1986.)*.

Kosinski nije poput Henryja Millera pisao autobiografske romane, ali, kao i kod Isaaca Bashevisa Singera, autobiografskih elemenata u njegovim romanima ima - osobito u prvom čija se radnja odigrava u Istočnoj Europi, gdje je odrastao. U njegovu, pak, najpoznatijem romanu *Prisutnost*, glavni (anti)junak Chance vrtoglavo se uspinje na društvenoj ljestvici, poput njegova autora u stvarnosti, a lik Elizabeth Eve, odnosno E.E., kako je skraćeno zovu, podsjetit će nas na autorovu prvu suprugu...

Za Kosinskog se govorilo da je »oličenje ljudske sposobnosti da se preživi u krajnje zamršenom društvenom sustavu«. Osim »ljudskih sposobnosti« i dalje ga je pratila njegova američka »sretna zvijezda« pa je tako tijekom svoga života više puta za dlaku izbjegao smrt. Svakako je najpoznatiji onaj slučaj kad je sretno izbjegao masakr bande Charlesa Mansona u stanu svoga prijatelja iz djetinjstva Romana Polanskog kojem je upravo putovao. Naime, prtljaga iz

zrakoplova na liniji Pariz - Los Angeles greškom mu je iskrcana u New Yorku pa je ondje morao prenoćiti...

Kosinskom ne samo da je uspjelo preživjeti u Americi (dok nije svojevrijedno okončao život 1991.) nego i postići izniman društveni uspjeh pa se o njemu često i puno pisalo u novinama. Tvrdilo se i da je tek *ghost-writer*, odnosno da mu drugi pišu knjige ili prevode ono što je napisao na poljskom. No, teško je u to povjerovati jer je Kosinski prije dolaska u Ameriku već govorio nekoliko jezika pa je i engleski naučio bez poteškoća. Neki su tvrdili i da je romanom *Prisutnost* plagirao svog zemljaka Tadeusza Dolęga-Mostowicza, koji je 1932. objavio roman slične tematike: *Karijera Nikodema Dyzme*. Svatko tko je pažljivije pročitao oba romana odbacit će ove objede kao neosnovane.

Prisutnost je jezgrovito i dojmljivo napisana priča o mentalno retardiranom vrtlaru, dislektiku zaluđenom televizijom, čudnog imena Chance (engl.: slučaj, zgoda) koji na koncu kao Chauncey Gardiner (od engl. *gardener*, vrtlar) postaje ozbiljan kandidat za američkog predsjednika. Chance impresionira sve oko sebe jer je »neposredan«, »uravnotežen«, bez prošlosti, odnosno nema nikakvih dokumenata, dosje mu je prazan, ali on je itekako prisutan!... On je kao biljka »tih i otvoren na suncu, a težak na kiši«, i kao biljka »ne zna ni misliti ni maštati«. Ponavlja ono što drugi kažu i sve oko sebe uspoređuje s viđenim na televiziji, premda - nikad nije »baš mnogo razumio od onog što drugi govore, bilo njemu ili oko njega«. Dok Chance priča o vrtu, on doista misli samo na vrt, a ne na američku privredu kako to shvaća američki predsjednik i ostali. On je nalik Nasredin Hodži koji u jednoj narodnoj priči pogaču vidi zaista kao pogaču, a ne zemlju kakvu si u svojoj glavi predstavlja njegov sugovornik car. Do kraja ovog romana nitko neće biti svjestan da je (jedan drugi) car »gol«. No Chance nije prevarant kao nazovikrojači iz poznate Andersenove bajke *Carevo novo ruho* - on je, zbog svoje duševne zaostalosti, nesvjestan posljedica svojih spontanih rečenica. I dok glavnog junaka romana *Vrli novi svijet* Aldousa Huxleyja zovu Divljakom oni koji su intelektualno ispod njega, Chanceu se digne oni intelektualno nadmoćniji. Divljak je pročitao Shakespeareova djela i često navodi stihove slavnog

dramatičara, a *Chance* je jedino u stanju sve oko sebe uspoređivati s onim što je vidio na televiziji.

Premda za Kosinskog kažu da je satiričar poput američkih pisaca Josepha Hellera ili Kurta Vonneguta, usudili bismo se reći da je ipak bliži europskim kolegama jer je njegov sažeti stil tipičniji za europske nego za američke romanopisce. Tako *Chancea* u ovoj knjizi svrstavaju u »'mrtve duše' dvadesetog stoljeća«, aludirajući, naravno, na genijalni roman Nikolaja Gogolja. Sovjeti, pak, koji sreću *Chancea* prisjećaju se Krilovljevih basni, dok *Chanceova* okolica cijeni njegovo (ne)znanje kao što se ono cijeni i u Wildeovoj drami *Važno je zvati se Ernest*. Osim »wildeovske«, satiru Kosinskog neki su nazivali i »swiftovskom«... Na koncu, i sam autor kao da im daje za pravo kad preko E.E. kaže: »U neku ruku i nisi pravi Amerikanac. Više si poput nekog Europljanina, znaš.«

Premda pisan u vrijeme hladnog rata (na satiričnoj oštrici Kosinskog našli su se i američko-sovjetski odnosi) ovaj roman itekako je zanimljiv i današnjem čitatelju. Prvi je put kod nas objavljen 1981. godine u, ovdje obnovljenom, izvrsnom prijevodu Vjere Balen-Heidl. Valja spomenuti i odličan istoimeni film (u nas prikazivan pod naslovom *Dobro došli, mister Chance*, a 2003. objavljen na DVD-u kao *Dobro došli, gospodine Chance*) Hala Ashbyja (1979.), snimljen po ovoj knjizi. Film je Kosinskom donio Oscara za scenarij, a Peteru Sellersu nominaciju za najboljeg glumca za tu svoju posljednju i vjerojatno najbolju ulogu u karijeri.

Nama, pak, preostaje uživati u ovome nesvakidašnjem djelu. Bilo da ga čitamo prvi ili drugi put.

Žarko Milenić

[1] Katherina von Fraunhofer-Kosinski, autorova supruga

[2] *Chance* (engl.) - slučaj, zgoda.

[3] "Današnja muška moda" odnosi se na modu s kraja 60-ih godina 20. st. kad je knjiga napisana.

[4] Neprevediva igra riječi. Na engleskom *gardener* znači vrtlar.

[5] Edward Moore "Ted" Kennedy (r. 1932.) - američki senator, mlađi brat ubijenoga američkog predsjednika Johna F. Kennedyja. Cary Grant (1904.-1986.) - slavni američki glumac.

[6] *Député* (franc.) - poslanik, izaslanik.

[7] Citat iz Shakespeareova *Koriolana*.

[8] *Beluga* (od ruskog izraza za bijelo) - vrlo cijenjeni ruski kavijar od ikre velikih jesetri.

[9] *Coup d'etat* (franc.) - državni udar.

Table of Contents

[Jedan](#)

[Dva](#)

[Tri](#)

[Četiri](#)

[Pet](#)

[Šest](#)

[Sedam](#)

[Kosinski i Chance: PRISUTNOST U AMERICI](#)